

პოლიტიკური ვითარება

№ 8

შ ი ნ ა ა რ ს ი: პოლიტიკური ვითარება

პოლიტიკური ვითარება—* *; კავკასიის ხანაში
ჭირისუფაღნი—ალაროდელისა; ლექსი—თ. რ.
ერისთავისა; ღელა სოფაჟი—გი დე მოპასანისა;
ჩენია—გ. გვაზავასი; გუგუა!—ი. გრიშაშვი-
ლისა; მიწა საქანელა, ზიესა 2 მკქ.—გიორგი
ფოცხოველისა; კეისრის ცოლის ძეგლი—შ.
ამირეჯიბისა; ნუცალ ხანი—ივ. ბუჭურაულისა;
წერილი რედაქციის მიმართ—გ. გვაზავასი;

კვირა, 28 მარტი საპოლიტიკო, სამეც. და სალიტ. ჟურნალი 1910 წ.

პოლიტიკური ვითარება.

—:—

რუსეთის სახელმწიფოებრივი განვითარება თვალ-
უწვდენელ მიდამოზე მცხოვრებ ხალხთა თანდათან
გარუსებაშია. დღევანდელ რუსში ბევრად სჩქევს
მონგოლის, ფინის და სხვა ხალხის სისხლი. თავის
მსვლელობაში რუსობა ბევრს ხალხს წააწყდა, მაგ-
რამ ამ ხალხებში მეტად მცირედი იყო კულტურო-
სანი, თავის ეროვნულ სიხის მქონე, და ამიტომაც
მათი დაძლევა, გათქვეფა და მოსპობა არც ისეთი
ძნელი იყო. ხოლო იყო არა ერთი და ორი მაღა-
ლი კულტურის და ისტორიის მქონე, ესენია პოლო-
ნელები, ფინლანდელები, ლიტოველები, ესტონელები
და სხვები; მათი მოსპობა, მათი გათქვეფა ყოველ-
ად შეუძლებელია. პოლონელი პოლონელია სა-
ნამ მას ფიზიკურად არ მოსპობთ. და აი ვეებერთე-
ლა რუსეთის მიდამოზე თანდათან ჩაღდება ეროვნული
ბრძოლა. პოლიტიკური სახელმწიფო, შეიარაღებული
მთელი თავისი ძალდატანებითი უფლებით, განუსაზღვრელად
მომქმედი, უარყოფი ყოველივე, არამც თუ ეროვნულ,
პიროვნულ თავისუფლებისა ცკი, კრიკაში უღდება
დამორჩილებულ ერებს და მოსპობას უქადის მათ.
რუსი თავის სახლში მასსიურად უვიცი და განუვითარებელი,
სხვასაც უხშავს განვითარების და წინსვლის გზასა:
გარუსების პოლიტიკა თანდათან ფეხს იკიდებს.
ნურავინ იფიქრებს, რომ ამ პოლიტიკას მარტო
მთავრობა აწარმოებდეს. კაცობრიობის ისტორიას
თუ თვალს გადაავლებთ, ვერ იპოვით ვერც ერთს
წუთს, როცა, ერთა შორის თანხმობა ყოფილიყოს.
პირ-იქით, კაცობრიობის ისტორია ერთა შეუწყვეტელი
და შეურიგებელი ბრძოლაა ყოველ ნიადაგზე.
ერთი მეორის დამონებას და გასრესას სცდილობს.
ჩვენ თვალწინ კორეის იმპერია იაპონიას
ჩაუვარდა ხელში და გაბატონებული იაპონელი
უკვე შეუდგა თავის სალუკმოს

გასრესას. სამის მილიონიან ინდოეთს ჰფლობს ინგლისი,
რომელიც რაც დრო გადის და ინდოელთა ეროვნული
შეგნება იზრდება, იმდენად სიმშვიდეს ჰკარგავს
და სასტიკ ზომებს არ ერიდება. დესპოტიური
სპარსეთის სცდილობს გამოღვიძებას და განახლებას,
მაგრამ ძვირფასი მეზობლები ათასგვარ დაბრკოლებას
უღობავენ წინ, რადგან კარგად იციან, რომ, რამდენად
ხალხი სუსტია, იმდენად მისი გაყვლეფაც ადვილია.
მთელი მეცხრამეტე საუკუნე ავსტრიაში ერთა
ბრძოლის საუკუნედ გადაიქცა და დამონებულნი
თანდათან თავისუფლებიან გაბატონებულთა
კლანჭებისაგან. გერმანიაში მომწყვდეული პოლონელი
საოცარის თავგამოდებით იცავენ როგორც თავის
მიწა-წყალს, ისე თავის სულიერ კულტურასაც.
მთელ დედამიწის ზურგზე დამონებული ერნი
თანდათან წელში მაგრდებიან, ანვითარებენ თავის
შინაგან ძალას და სრულ განთავისუფლები-საკენ
მიისწრაფვიან.

რასაკვირველია, რუსეთიც ვერ ასცდა ასეთს ბრძოლას.
აქ ჩვენ ვხედავთ მეტად მრავალ-ფეროვანს სურათს.
რუსეთში სცხოვრობს გარდა ველიკორუსებისა ბევრი
ხალხი. და ყველა ეს ხალხი სცდილობს იცოცხლოს.
ხოლო, რადგან ისინი განვითარების სხვა და სხვა
საფეხურზე არიან, ამიტომაც ბრძოლის სურათიც
სხვა-და-სხვანაირია: ერთი რომ სცდილობს თავის
ხანგრძლივ ისტორიულ ცხოვრებაში შემუშავებული
სახე შეინარჩუნოს, მეორე იმის ცდაშია, რომ
გამოირკვეს, შექმნას თავისი მწერლობითი
ლიტერატურა და ამნაირად ისტორიულ ცხოვრებაში
ფეხი შესდგას.

ხოლო რუსეთის იმპერიაში არის ერთად-ერთი
ხალხი, რომელმაც ნაკლებ გამოსცადა რუსის ბიუროკრატის
ტლანქი ხელის შეხება,—ესაა პატარა სამთავრო
ფინლანდია. თავიდგანვე ავტონომიის მქონე,
შინაურ საქმეებში დამოუკიდებელი ფინლანდია
ასი წლის განმავლობაში ისე განვითარდა, ისე დაწინაურდა,
რომ საუცხოვო კულტურულ მხარედ

გადაიქცა და ევროპის ცხოვრებაში თვალსაჩინო ადგილი დაიკირა.

მაგრამ ეს მისი წარჩინება, ეს მისი მშვიდი და ძალუმი წინსვლა მოსვენებას არ აძლევდა რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრების ხელმძღვანელთ. და აი კიდევ საწადელს მიაღწიეს. მინისტრთა საბჭომ შეიმუშავა კანონ-პროექტი, რომლითაც სრულიად უქმდება ფინლანდიის სახელმწიფოებრივი სახე და ავტონომია უბრალო საერთო თვითმმართველობად იქცევა. დღეს ეს კანონ-პროექტი გადაეცა განსახილველად სახელმწიფო სათათბიროს, ამ რუსეთის ვითომდა პოლიტიკურ განვითარების გამომხატველს. მაგრამ აქედანვე დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ სათათბირო მთავრობას მხარს მისცემს და კანონ-პროექტს კანონად აქცევს... ამით შეეცდებიან დაანგრიონ ფინლანდიის საარსებო შენობა და შეიჭრას შიგ ის თვითნება ძალა, რომლის თარეშობა ისე შემავიწროებელი და შემხუთველია, რომ ზევრად ასუსტებს ხალხში წინსვლის სურვილსაც. მაგრამ ფინლანდია იმდენად დაწინაურებულია, ფინლანდიის მოქალაქე იმდენად წინ-წასული და შეგნებულია, იმდენად ღრმად აქვს მას გარკვეული თავისი ვინაობის დაცვის საჭიროება, ისეთ ძლიერ მოთხოვნილებად გადაექცა მას პოლიტიკური თავისუფლება, რომ ჩვენ დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, ეს მცირედი ერი მშვიდი და დინჯი მაშინაც, როცა საბელს კისერზე ახვევენ, შესძლებს, ყოველი დაბრკოლება გადალახოს და თავისი მიმზიდველი სამაგალითო ვინაობა შეინახოს, რათა წინანდებურად განაგრძოს თავისი კულტურული წინსვლა.

კავკასიის ახალნი ჭირისუფალნი

(დასასრული)

—:—

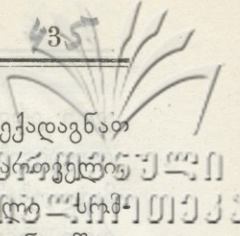
ჩვენ დაწვრილებით არ შევხებით ბ-ნ კოტელნიკოვის წერილის თეორიულ ნაწილებსა. ამ წერილის თავში (Къ національному вопросу на Кавказѣ, №3) მას ერის უფლებებზედ აქვს ლაპარაკი, და ვერაფერს ახალს ვერ ამბობს, გარდა ჩვეულებრივ პოლიტიკანურ ფრაზებისა: გაბატონებულმა ერმა უნდა იბატონოს, დაჩაგრულ ერთა კულტურული განვითარება საშიში არ არის სახელმწიფოსათვის, ერთსა და იმავე სახელმწიფოში მცხოვრებ მეზობელ ერთა შორის სოლიდარობა, ურთიერთის პატივისცემა და ნდობა უნდა იყოსო ღ სხვა.

—ყოველივე ისე ტრუიზმია პოლიტიკანობასთან შეზავებული, — პოლიტიკანობასთან შეზავებული სწორედ, რადგანაც ბ-ნმა კოტელნიკოვმა ძლიერ კარგად იცის, შეიძლება, რომ კულტურის განმტკიცების შემდეგ ის ერი, რომელსაც ოდესღაც ჰქონია ბრწყინვალე პოლიტიკური ცხოვრება, ყოველთვის მიისწრაფვის პოლიტიკურ დამოკიდებულობის დაბრუნებისაკენ. გაბატონებულ ერთა სახელმწიფოებმა ძლიერ კარგად იციან ეს საერთო ბუნებრივი მოვლენა პყრობილ ერთა ცხოვრებაში, და ბ-ნ კოტელნიკოვის დარიგება არ სჭირდებათ, — კარგად იციან, როგორც უნდა მოექცენ ამ პყრობილ ერთა კულტურასა. ერის უფლების ასეთმა თეორიებმა თავის დრო მოსჭამა, იგი მხოლოდ «державная нация»-ს ბეცს წარმომადგენლებს თუ მოეჩვენება საფუძვლიანად და კეთილს თვალს მიაპყრობინებს ლოიალურ „ინოროდცებისაკენ“.

გაცვეთილია ის აზრიც, რომ მეზობელ ერთა სოლიდარობა და თანხმობა საჭიროა; ჩვენ ამისი არაფერი წინააღმდეგი არა გვაქვს, მაგრამ როდესაც ბ-ნი კოტელნიკოვი არა-ნაკლებ გაცვეთილ და ყალბად გაგებულ მარქსიზმის თვალთახედვით სომხებს ქართველთა ფეოდალიზმს აქცევენებს, დემოკრატიზმს აშობინებს და ამ ნიადაგზედ ზრდის ჩვენ უთანხმოებას,—არა მგონია იგი ამით ხელს უწყობდეს ჩვენ შორის სოლიდარობასა და მით უმეტეს ნდობასა.—

ბ-ნი კოტელნიკოვი დებუტატ ტიგრანიანცის აზრით ხელმძღვანელობს. ტიგრანიანცმა კი სხვა „მართალ“ აზრებთან ერთად ის აზრიც გამოსთქვა თავის წერილში სომხების შესახებ (Формы національнаго движенія въ современныхъ государствахъ), რომ სომხების ბურჟუაზიული კლასი ებრძოდა ქართველთა და თათართა ფეოდალიზმს, აგრეთვე მთავრობის პოლიტიკამ გადაჰკიდა ერთმანეთს ეს სამი ხალხიო და სხვ.—დავანებოთ თავი მთავრობას,—ვიციოთ მისი როლი და განწყობილება დაპყრობილ ერთა მიმართ. მისი პოლიტიკითაც არ აიხსნება სრულიად ჩვენი უთანხმოება.— მაგრამ ან ტიგრანიანცი და ან კოტელნიკოვი რას ჰფიქრობენ, როდესაც მარქსის კლასისთა ბრძოლის თეორიით ყალბად სარგებლობენ და სომხის ბურჟუაზიის აღორძინებითა ხსნიან ჩვენს ფეოდალიზმის დაცემასაც და კავკასიის ერთა შორის უთანხმოებასაც? ნუ ავიწყდებოთ პატივცემულ ავტორთ, რომ მაგალითად საქართველოში ორი კატეგორიის სომხობა სცხოვრობს: ქალაქისა და სოფლისა. ქალაქის სომხობას ჩვენში ისეთივე როლი უთამაშნია, როგორც ებრაელებს ევროპის სხვა და სხვა ერთა ცხოვრებაში. სოფლის სომხობა მთლად ერთიანად გაქართველებული იყო და დღესაც არის—იგი არაფრით არ განირჩევა ქართველ გლეხობისაგან. როგორც ებრაელებს არ დაუციათ ფეოდალიზმი

435

საფრანგეთში და გერმანიაში, პოლონეთში და სხვა-
გან,—ისე სომხებს ჩვენში*) არასოდეს არ გამოუ-
ჩენიათ ასეთი სასწაულომოქმედება. საზოგადოდ
ეროვნული, მძვლავრი, განვითარებული ბურჟუა-
ზია გამოდის ფეოდალიზმის წინააღმდეგ, როგორც
ორგანიული ნაწილი ერისა, მოწინააღმდეგე ფეო-
დალიზმისა, ერისავე ორგანიულის ნაწილისა. ამ
ორ ერთისავე და იმავე ეროვნების კლასის შორის
ბრძოლას აქვს სოციალური მნიშვნელობა, რადგა-
ნაც ორივე კლასს იგივე **ეროვნულ**—სოციალური
იდეალი აქვს, მხოლოდ სხვა ფორმისა. მხოლოდ
ასეთი ბრძოლა არის ის „კლასთა ბრძოლა“, რო-
მელიც ერის მთელ შინაგან ცხოვრებას ფერს უც-
ვლის, — ხოლო უცხო ერის ბურჟუაზიის ბრძოლა
ეროვნულ ფეოდალიზმის წინააღმდეგ არასოდეს არ
არის მარტო შინაგანი „ეკონომიური ბრძოლა, არა-
მედ ივია აგრეთვე ეროვნული, რადგანაც გაკანონი-
ბულს უცხო დემოკრატიზმი კი არა,—ეროვნული ბა-
ტონობის მოხვეჭა აინტერესებს, დასუსტებულ ერის
დამონება. აქ დემოკრატიზმს უცხო ბურჟუაზიისას
არასოდეს ადგილი არა აქვს. ეროვნული ბრძოლა
კლასთა ბრძოლის მაჩვენებელი არ არის, არამედ
კლასთა ბრძოლა—ზედ-მეტი საშუალებაა ერთი ერის
მეორეზედ ბატონობისა. ამ წმინდა ეროვნულ ნია-
დაგზედ ჩნდება ერთა წინააღმდეგობა. მაგრამ ჩვენში
რომ არც ეს ძლიერი ბურჟუაზია ყოფილა სომხისა!
— ბაზაზები, ნამდვილი აზიელი ვაჭრები და სოფ-
ლის ჩარჩები, აი სომხის ბურჟუაზია ჩვენში! არ
ვიტყვი, — მათაც ხელი შეუწყვეს ჩვენის ფეოდა-
ლიზმის დაცემას. მაშ ჩარჩი რის ჩარჩია, თუ
ირველივე თავად-აზნაურობა ზღვრის არ გაყვლიფა!
ხოლო ის ფაქტი, ვითომც მათ შორის დიდი
ბრძოლა ყოფილიყოს სოციალურ იდეალთა ნია-
დაგზედ, ის ფაქტი, ვითომც სომხის ჩარჩებსა და
ბაზაზებს დემოკრატიზმი შემოეტანოს და ამისათვის
დამდურებოდნენ ფეოდალები, — ტიგრანიანცისა
და კოტელნიკოვის ფანტაზიის ნაყოფია. არსად
ჩარჩსა და ბაზაზს დემოკრატიზმი არ შეუტანიათ,
განსაკუთრებით უცხო ჩარჩსა და ბაზაზს, და ეს
სომხის ჩარჩობა და ბაზაზობა რაღა ისეთი სასწა-
ულო-მოქმედი გამოჩნდა, რომ ჩვენში დაამკვიდ-
რა დემოკრატიზმი! ბ-ნი კოტელნიკოვი ბ-ნ ზ. ავა-
ლიშვილის აზრს ეთანხმება, — სომხები ჩარჩები
და ბაზაზები არიანო, — მაგრამ მაინც დემოკრა-
ტიულ სასწაულო-მოქმედებას აწერს მათ.—ან ნე-
ტავ სად, როდის იქადაგეს ჩვენში დემოკრატიზ-
მი სომხის ინტელიგენტებმა და ბაზაზებმა?—ან თუ
იქადაგეს, — ვისთვის და რომელ ენაზედ? ქარ-
თველმა საქართველოში სომხური არ იცის, სომ-
ხებმა კი თითქმის ყველამ იცის ქართული და ბევრ-

მა სომხურიც არ იცის. კიდევაც რომ ექადაგნათ
ასეთი დემოკრატიზმი,—ვინ გაიგონებდა: **ქართველი**
თუ სომხურის არ-მცოდნე უმეტესი ნაწილი სომ-
ხობისა?—საკვირველია, კოტელნიკოვისაგან შეთ-
ხზული ქორი რომ არ იყოს პეტერბურღელთა
მოსატყუებლად.

ქართველთა ფეოდალიზმის დაცემაში სომხობა
მაინცა და მაინც არაფერ შუაშია. ქართული ფეო-
დალიზმი უპირველეს ყოვლისა ქართველმა **გლეხო-
ბამ** დასცა. მთელი ასის წლის განმავლობაში
გლეხთა მოძრაობა არ შეწყვეტილა საქართვე-
ლოში, ეს ძლიერ კარგად უნდა მოეხ-
სენებოდეს ბ-ნ კოტელნიკოვს. მთავრობა ხელს
უწყობდა ყოველთვის თავად-აზნაურობას და
გლეხების მხარე არასოდეს არ დაუჭერია გულ-წრფე-
ლად და მათ სასარგებლოდ. ეს გლეხობამაც კარ-
გად იცოდა ჩვენში და თავად-აზნაურობამაც. 1804
წლიდან პილიტიკური და სოციალური მოძრაობა
ხან უცხო მთავრობის წინააღმდეგ მთელი ერისა,
ხან ფეოდალიზმის წინააღმდეგ გლეხობისა — არ
შეწყვეტილა ჩვენში და იგი დამთავრდა უკანასკნე-
ლის დიდის მოძრაობით, რევოლუციით, რომელიც
ბ-ნ ავალიშვილსაც სრულიად უსაფუძვლოდ ჰგონია
რუსეთის ლიბერალიზმისა და სოციალიზმის ნაბი-
ჭვარი. ბ-ნ კოტელნიკოვსაც მეტს „ნდობას“
გამოვეუცხადებდით, ერთი სიტყვითაც რომ მოეხსენე-
ბინა ეს დიდი მოძრაობა თავის მართლის მლაღადე-
ბელ წერილში. ამას გარდა, კიდევ უფრო „ნდობის“
ღირსი იქნებოდა ბ-ნი კოტელნიკოვი, რომ ავალი-
შვილისაღ ტიგრანიანცის წერილების გარდა ივ.
ჯავახიშვილის პატარა წიგნიც წაეკითხა ქართველ
ხალხის მოძრაობის შესახებ... (Политическое и
социальное движение въ Грузіи въ XIX
вѣкѣ), გლეხთა მუდმივი მოძრაობა, თავად-
აზნაურობის ჩაყენება ახალ პირობებში, რომე-
ლიც მისთვის სომხობამ კი არა, რუსის სახელ-
მწიფოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობის მიღებამ
დაამკვიდრა, ახალი მოთხოვნილებანი ჩვენ ფეოდალ-
თა და მუშაობის უნიჭობა, რამაც მათ ადგილ-
მამული დააკარგვია, ბოლოს რევოლუცია ქართვე-
ლი ხალხისა, და არა სომხის ბურჟუაზიისა, რომე-
ლსაც არავითარი მონაწილეობაც არ მიუღია ამ მო-
ძრაობაში,—აი რამ დასცა ფეოდალიზმი და არა
სომხის ჩარჩმა და მისმა დემოკრატიზმმა.

—ქართველი ფეოდალები გადაემტერენ სომხებს,
რადგანაც ვერ დაევიწყებიათ ამ უკანასკნელთა
ბრძოლა ფეოდალიზმთან. ამასთანავე სომხების გო-
ნებრივი განვითარება მაღლა იდგა ქართველებისა-
ზედ, ვითარდებოდა ქალაქებში და სოფლებში სომ-
ხის დემოკრატიზმი, ქართველების დემოკრატიული
ნაწილი კი ისევ თავად-აზნაურულ იდეების გავლე-
ნის ქვეშ იყო. —აი რა ყოფილა მიზეზი ჩვენი
უთანხმოებისა.—ტრაბახიც ასეთი უნდა. სად იყო.

*) შეიძლება თათრული ფეოდალიზმი დასცეს სომხებ-
მა,—არ ვიცი.

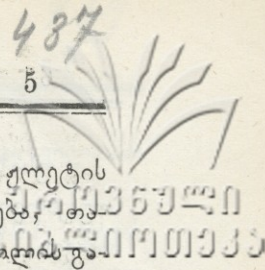
ჯერ ერთი, სომხების გონების უპირატესობა ქართველებისაზედ მთელ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში? — ლიტერატურით, მეცნიერებით, თურით გამოიხატა იგი, — ეს ალბად ბ-ნ კოტელნიკოვს ეცოდინება. რა იდეებს ჰქადაგებდა ჩვენი ინტელიგენცია ამავე საუკუნის განმავლობაში და როგორი დემოკრატიზმითაც იყო აღსავსე სომეხთა ქადაგება, — ესეც კარგად ვიცით. საკმარისია ილია ჭავჭავაძის მთელი პუბლიცისტური მოღვაწეობა და მისი კამათი სომხის „ფილოსოფოსთა“ წინააღმდეგ მოვიგონოთ, რომ ბ-ნ კოტელნიკოვს ვამცნოთ ისეთი ახალი და საკვირველი ამბავი (რომელიც, შეიძლება მანაც კარგად იცის, რომ ჩვენში „ფეოდალებიც“ უფრო დემოკრატები იყვნენ სომხის ბურჟუაზიაზედ. — რაც შეეხება ბ-ნ კოტელნიკოვისაგან მაგალითად მოყვანილ ქალაქის თვით-მმართველობასა და სომხის ინტელიგენციის როლს, — მგონი ისიც ცნობილია, რომ ქართველების კამათი მათ წინააღმდეგ სწორედ ამ „დემოკრატთაგან“ დემოკრატიულ პრინციპთა უარ-ყოფა იყო, რომ თავიანთი ბატონობა განემტკიცებინათ ქალაქის თვით-მმართველობაში. — მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ ანგარიშის ხალხის ფსიხოლოგია: დემოკრატიზმიც მაშინ არის მოსატანი, როცა „ჩოთქში“ მოდის, თუ არ მოდის, მაშინ იგი არ ვარგა. რად მიიღო სომხის „ინტელიგენციამ“ უპირატესობა ქალაქის თვითმმართველობაში, — ამას კი აღარ ამბობს ბ-ნი კოტელნიკოვი, თორემ იმის თქმაც დასჭირდებოდა, რომ სწორედ არა დემოკრატიულმა ცენზმა მიანიჭა მათ ასეთი უპირატესობა და ქართველებიც სწორედ დემოკრატიზმის სახელით ებრძოდნენ მათ. — მაგრამ გიჟია ბ-ნი კოტელნიკოვი, ამაზედ კრინტი დასძრას! — სომხებმა უპირატესობა მოიხვეჭეს თვითმმართველობაში, ქართველებმაც იმიტომ შეიძულეს, რომ მათი „უფლებანი არჩევნებში“ შეზღუდულნი იყვნენო!“! დიახ, „შეზღუდულნი“!... მაშინ ყოფილა დემოკრატი, ბ-ნო კოტელნიკოვო, თუ რამე სახარბიელოა ამ დემოკრატიზმში!

მაგრამ, აკი ვსთქვით, სომხის დემოკრატიზმს რაღაც განსაკუთრებული ელფერი ჰქონია თურმე. — სანამ მთავრობა სომხებს უჭერდა მხარს, თათრები და ქართველები მათ ვერას უბედავდნენ, მაგრამ, როცა მთავრობამ პოლიტიკურის ანგარიშით სომხებს მტრობა დაუწყო, თათრებმაც და ქართველებმაც ისარგებლეს და ამიტომ დაეტაკნენ ერთმანეთს თათრები და სომხები 1904—1905 წლებში. ამას გარდა მთავრობას, ნამესტნიკის მოხსენებიდან როგორც სჩანს, სულ „დაშნაკუტუნისთვის“ დაუბრალებია ყოველისფერი, ქუთაისის გუბერნიაში მომხდარი ამბებიც; სომეხთათვის რევოლუციონერება შეუწამებია იქაც კი, სადაც არა სახლობენ. — როგორ მოგწონს, მკითხველო, მთელი ასის წლის განმავლობაში დემოკრატიზმი

ავრცელო და იქადაგო, — შემდეგ-კი სხვისი პროვოკაციის წყალობით ბავშვებისა და ქალების ჟღერით დაამთავრო დიადი საქმე! ეს რაღაც უცნაური მოვლენაა, ასეთი დემოკრატიზმი არსად არ ყოფილა, და არც კავკასიაა ისეთი უცნაური ქვეყანა, რომ რაღაც მანქანებით აქ ნამდვილ დემოკრატიზმის ნიადაგზედ აღმოცენებულიყოს სომეხთათართა ჟღერა. დემოკრატიზმის ზრდა როდესაც ქუჩაში ბრძოლით მთავრდება, ორივე მოწინააღმდეგე მხარეს საკუთარი სოციალური და პოლიტიკური იდეალი აქვს, — ჟღერის დროს კი არც სომეხს, არც თათარს არავითარი იდეალი არა ჰქონია, გარდა შეთითხნილ და გადაწერილ უცხო პროგრამებისა, სხვების საჩვენებლად, — ეს ფაქტია, რომლის უარყოფაც შეუძლებელია. —

„თუ კლასთა ბრძოლას ეროვნული ელფერი ჰქონდა, თუ სოციალურმა განწყობილებებმა გარეგანი ეროვნული სახე მიიღო, ეს იმიტომ რომ ქართველები და განსაკუთრებით მუსულმანები ჩამორჩენილები იყვნენ და კავკასიის ფეოდალიზმისა და არისტოკრატიზმის წინააღმდეგ მოწინავე მებრძოლებად სომხები გამოვიდნენ. თავად-აზნაურობის წინააღმდეგ ბრძოლაში სომხები გამოვიდნენ არა როგორც ეროვნება, არამედ როგორც კლასი, რომელმაც წინ წამოაყენა ახალი დემოკრატიული პრინციპები, ახალი საფუძველნი ცხოვრებისა, უარ-ყოფელნი წოდებრივ განსხვავებათა და აღმსარებელნი მოქალაქეთა თანასწორობისა“, ამბობს ბ-ნი კოტელნიკოვი. წოდებრივი განსხვავება თათრებსა და ქართველებს შორის მეტი იყო, ვიდრე სომეხთა შორის, ამიტომაც ფეოდალიზმის მოსპობის დროს თათართა და ქართველთა ინტერესები შეილახა და ბრძოლამაც ეროვნული ელფერი მიიღო, — დასძენს შემოხსენებული ავტორი.

რა უნდა უყო ასეთ მოლაპარაკე ადამიანს? ამბობს ზეპირად, ან განზრახ სტყუის, ან არა იცის რა. ერთის მხრით, სად, როდის და როგორ გამოაცხადეს სომხებმა დემოკრატიული პრინციპები? ან თუ გამოაცხადეს, რა ენაზედ? თუ სომეხურად აცხადებდნენ, — უკაცრავად, ჩვენ არა გაგვივია რა, რადგანაც საქართველოში სომეხურისა არა თუ ქართველებმა, არამედ სომხებმაც არა იციან რა მრავლისუმრავლესმა. მათ რუსულს ნაქადაგებშიაც არა ყოფილა რა დემოკრატიული. ან იქნებ ტერტერები და „დაშნაკუტუნები“ ქადაგებდნენ ამ უმაღლეს დემოკრატიულ პრინციპებს ჩვენში? ან რა შეჰქმნეს ჩვენში ისეთი, რომ დემოკრატიზმის ბუდე ყოფილიყოს? ქალაქის თვით-მმართველობა?!... მეორეს მხრით, მთელი იდეური მოძრაობა ქართველთა შორის მესამოცე წლებიდან დაწყებული, რომლის ცენტრალური ფიგურაც ილია ჭავჭავაძეა, — იქნებ სომხის დემოკრატიზმზედ არის დამყნული? — ან ახალი იდეა სოციალიზმისა, რომელმაც ჩვენში

მთელი მიმართულება შეჰქმნა, მთელი იდეური მიმდინარეობა, ძლიერი და ნაყოფიერი, — იქნებ თვით „კვალი“ სომხის დემოკრატიზმმა შეჰქმნეს? — იქნებ თვით „ს. დების“ პარტია „დაშნაკუტუნის“ იდეური გავლენის ქვეშ აღმოცენდა? — იქნებ ჩვენ სოფლებში სომხის ინტელიგენცია დადიოდა და ხალხს ფეოდალიზმის წინააღმდეგ ამხედრებდა? — იქნებ მათ შეჰქმნეს მოძრაობა, რევოლუცია 1904—5 წლებისა, ან იქნებ ამ მოძრაობას, — რიდაი ქართული იყო, — არა დემოკრატიული ღ ფეოდალური ხასიათი ჰქონდა?!

არა, ბატონო კოტელნიკოვო, დემოკრატიზმი, ფეოდალიზმის გაუქმება არც ისეთი რამ არის, რომ ბაზაზესა და ფეოდალებს, შორის ჟღეცით გათავდეს. ფეოდალებიც მარტო ბაზაზის და თავადის შორის ეკონომიური განწყობილება არ არის, — იგი ეკონომიურ ურთი-ერთობათა გარდა მთელი კომპლექსია იდეათა, რწმენათა და იდეალთა სოლიდარობისა და წინააღმდეგობისა, როგორც ყოველი განსაზღვრული სოციალური წყობილება ერის ცხოვრებაში, და უცხო ელემენტის ბაზაზი და ჩარჩი, ამ ერის ორგანიზმში შემჯდარი, ვერ დაშლის ამ წყობილებას. ამისთვის საჭიროა ძლიერი იდეური ტალღა თვით ერის ცხოვრებიდან აღმოდენილი, და ეს იდეური ტალღაც, სწორედ დემოკრატიული და სოციალური, ჩვენი, ქართული, ეროვნული იყო; მან ამოძრავა ჩვენი ხალხი, ჩვენი მუშა და გლეხი, მან წაიყვანა იგი განსაზღვრულ იდეალისაკენ, ძველი ცხოვრების დასამხობად; მან აღავსო კეთილშობილური თვისებით მთელი მოძრაობა 1904-1905 წ. ხოლო სომეხ-თათართა ჟღეცას არც სოციალური იდეალი ჰქონია, არც არავითარი მსგავსი რამ ყოფილა რევოლუციისა, არც არავითარი გავლენა ჰქონია ქართველ დემოკრატიზმზედ. საქართველო არც ისეთი უცნაური ქვეყანაა, რომ უწარსულოდ უიდეოდ, სომხის ჩარჩების გავლენით, მთელი რევოლუცია გაეჩაღებინოს. მაგისთანა სასწაულები ალბად სხვაგან სადმე ხდება, — ჩვენ კი, ნურას უკაცრავად, თავი დაგვანებეთ, ერთობ ბევრი საკუთარი დემოკრატიზმი და სოციალიზმი გვაქვს, იმდენი, რომ სომეხს სიხმარშიაც არ მოლონდებია, და სომხისას ნულარ გვიმატებთ. — ეჰ! როგორ იცვალა დრო! ეხლა გვეხარბებიან დემოკრატიზმს. როცა-კი დრო იყო, მაშინ ალბად ბევრი ამბობდა: „ЭТО Грузинь бунтъ дэлитъ!“ 1910 წელს, 1904 წლის ექვსი წლის შემდეგ, — ეხლა გახდა დემოკრატიზმი სახარბიელო? მაგრამ რა ნაძლევი, რომ ამ ვაჟბატონებმა ხელ-ახლავ უარ-ჰყონ დემოკრატიზაცია და სოციალიზაცია, კიდევ რომ დაბრუნდეს დრო ქართული „დემოკრატიზმისა“, და შემდეგ ხუთი თუ ექვსი წლისა, ისევ დემოკრატიზმად გამოიყვანონ თავი პეტერბურღში!..

დიახ, კარგი დემოკრატიზმია: ეროვნული

შოვინიზმის რევოლუციად მონათვლა, ჟღეცის უდიდეს სოციალურ მოძრაობად გამოცხადება, თანაც სხვისი დემოკრატიზმის მითვისება ბრძოლის თავების ხუთი წლის შემდეგ და პეტერბურღში ამაზედ ყვირილი, ისე, როგორც თვით ბრძოლის დროს ბათუმში და ოზურგეთში სომხის პარტიებს აფრიანობის წითელი დროშები... ევროპაში გაგზავნილ წერილებითა და ტელეგრამებით, რასაკვირველია!

კეთილშობილება და სიმაართლე, ბატონებო, თორემ არც ნდობა და არც სოლიდარობა არ შეიძლება. სოლიდარობაში ქართველები ისე შორს წავედით, რომ საკუთარის პირით დავგმეთ ჩვენი უფლებანიც, მხოლოდ-კი საქართველოში სხვები არ დაგვეჩაგრა. ჩვენი პროლეტარიატი ფულსაც კი ჰკრებდა საფრანგეთის გაფიცულთა შესაწევრად, — სხვა მეტი საკვირველი ფაქტებიც არის ჩვენის ინტერნაციონალურის სოლიდარობისა, — მაგრამ, თუ აღარაფერი გავგივა არავისთან, აღარც „ძმებთან“ და აღარც „ბიძაშვილებთან“, რომელთაც სოლიდარობა ურთი-ერთის უფლებათა აღსარებად კი არა, არამედ მარტო თავის უფლების აღსარებად მიაჩნიათ, — რაც ჩემია-ჩემია, რაც შენია ისიც ჩემიაო, — რა ვჰქნათ, ბრალი მაინც არ დაგვედება მართლმსაჯულ ისტორიისაგან.

ისეთს ჟურნალებს კი, როგორც „Жизнь Кавказа“ არის და ისეთს მწერლებს, როგორნიც ბ.ბ. კოტელნიკოვი და პონომარიოვი, გულწრფელად ვურჩევთ, ან სიმაართლე ილაპარაკონ, ან სულ დაანებონ თავი კავკასიის ხალხთა ჭირისუფლობას. ფაქტების უცნაური ახსნითა, მათი დამალვით, — მთელი რევოლუციის ირგვლივ სიჩუმის კონსპირაციითა, — ვერც სიმპატიას მოიმკიან, ვერც ჩვენ გავგიწევენ მეგობრობასა და ჭირისუფლობას.

„ნდობა“! — ნდობა ისეთი ადამიანების, რომლებიც რაღაც წარმოუდგენელ მოთხრობებით უქედავენ ყურს უცხო პეტერბურღელ საზოგადოებას... განზრახ, თუ უცოდინარობით, არ ვიცით!..

აღლაროდელი.

დედა სოვაყი

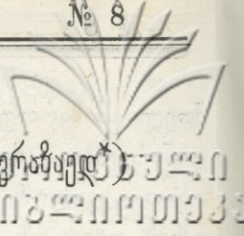
გი დე მობასანისა

—:—

გუძღვნი თა—ს.

I

ვირლონში თხუთმეტი წელიწადია, რაც აღარ დავბრუნებულვარ. შემოდგომაზედ სანადიროდ მივბრუნდი ჩემ მეგობარ სერვალთან, რომელსაც როგორც იყო შეეკეთებინა თავისი სასახლე, პრუსიელთაგან დანგრეული.

უსაზღვროდ მიყვარდა ეს მხარე. არის ისეთი საუცხოო კუთხეები ქვეყნისა, რომელნიც თვალეზისათვის წარმტაცი მშვენიერებისა არიან. იგინი უყვარს ადამიანს ფიზიკურის სიყვარულით. ჩვენ, რომელთაც გვხიბლავს დედა-მიწა, ჩვენ დაცული გვაქვს ნაზი მოგონება ზოგიერთ წყაროთა, ზოგიერთ ტყეთა, ზოგიერთ ტბათა, ზოგიერთ ბორცვთა შესახებ, რომელნიც ხშირად გვინახავს და რომელთაც ბედნიერ შემთხვევის მსგავსად დაფუტკვივართ. ხან ზე ხან ფიქრიც-კი მიუბრუნდება ხოლმე რომელიმე ტყის კუნჭულს, ანუ რომელიმე ნაჭერს ფერდობისას, ანუ რომელიმე ხეხილის ბაღს, ყვავილებით მოფრქვეულს, მხოლოდ ერთჯერ ნახულთ, ერთს მხიარულ დღეს და ჩვენს გულში ჩარჩენილთ, იმ ქალების სახეთა მსგავსად, რომელთაც ქუჩაში შეგვხვდებით ხოლმე გაზაფხულის დილას, ღია-ფერ და გამსჭვირვალე სამოსით შემოსილთ, და რომელნიც სულსა და სხეულში გვიტოვებენ დაუწყნარებელსა და დაუვიწყარ სურვილს, გრძნობას ახლოს შენახებ ბედნიერებისას.

ვირონში, მთელი სოფელი მიყვარდა, პატარა ხეებით მოფენილი და ნაკადულებით დაქსელული, რომელნიც მიეჩნებოდნენ ნიადაგზედ ძარღვების მსგავსად და სისხლს უტარებდნენ დედა-მიწას. იქ იჭერდნენ კალმახს, კიბოს და გველ-თევზას! ღვთიური ბედნიერება! ზოგიერთ ადგილებზედ ბანაობაც შეიძლებოდა და მაღალ ბაღანში, რომელიც წყლის პატარა ნაკადულების პირად იზრდებოდა, ხშირად კაცი ტყის ქათამსაც შეხვდებოდა.

თხასავით მსუბუქად მივდიოდი და მივჩერებოდი ორ ჩემს ძაღლს, რომელნიც ჩემ წინ მეძებრობდნენ. სერვალის მარჯვნივ, ორასიოდე ნაბიჯის მოშორებით, იონჯის მინდორზედ დაეძებდა. როდესაც სოდრის ტყის მოსამზღვრე ჩიგვებს მოვუხვიე, ქოხის ნანგრევი დავინახე.

უცებ, გამახსენდა როგორიც იყო იგი უკანასკნელად ნახვისას, 1869 წელს, სუფთა, ვაზით შემოსილი, ქათმებიც კარების წინ. განა ამაზედ უფრო სამწუხარო რამე იქნება: სახლი მკვდარი, მისი აყუდებული ჩონჩხი, დანგრეული, ბეჩავი?

მომავინდა აგრეთვე, რომ ერთ დღეს, როდესაც მეტად დაღლილი ვიყავი, ამ სახლში ერთმა ქალმა ჭიქა ღვინო დამალევინა და სერვალმაც მიამბო მცხოვრებთა თავ-გადასავალი. მამა მოხუცი, ფარულად მონადირე, დარაჯებს მოეკლათ. შვილი, რომელიც წინად მენახა, დიდი, ჩამომხმარი ჭაბუკი იყო, მასაც აგრეთვე ნადირის შეუბრალებელი მტრის სახელი ჰქონდა. მათ ეძახდნენ სოვაქს.

სახელი იყო ეს, თუ მეტი სახელი? გაესძახე სერვალს. იგი მოვიდა თავის გრძელის ნაბიჯით.

შევეკითხე:
— რა მოუვიდა აი, ამ ხალხს?
მანაც მიამბო ეს ამბავი.
(დაგრძელება იქნება)

კნინა ანნა მურაბის ასულს
მაყაშვილისას, თარის დაკვეთილს
—:—
სიზღირითევა

შენ აღძარი ძველი სევდა,
გულმან იწყო კვალად ძგერა,
დაჰკარ ქალო! დაჰკარ თარსა!
გამავანე სიმთა ჟღერა.

—:—
ნუ თუ უშენოთ ვარგოდეს,
ეგ ფუტურო თუთის თარი?
ნუ თუ სენი არ განკურნოს,—
სმენელს ვინც კი ავთ არის?

—:—
არ აღუძრას გულსა ღიმი,
არ განფანტოს ოხვრის ზარი,
თუკი ამის მოქმედია,—
წარმავალი რაღათ არის.

თ. რაფ. ერისთავი.
ს. იყალთო, 1886 წელსა.

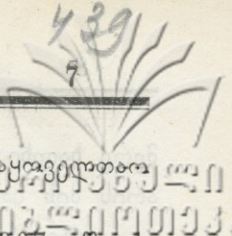

მ ე ზ ი ა

(გაგრძელება)

ახალ-ჩიხები განსაკუთრებით ეროვნული პარტია იყო, მაგრამ ამავე დროს მათ პროგრამაში ვრცელი ადგილი ეჭირა სოციალურ და ეკონომიურ საკითხებს. შემოვიდნენ იგინი რეისრატში, როგორც შეურიგებელი ოპოზიცია მმართველობისა. ყოველ მათ მოქმედებას ისეთი ეროვნული ფერი ედო, ეროვნული მიმართულება ისე მკაფიოდ იხატებოდა ყოველ მათს მოთხოვნილებაში, რომ ამ მძლავრმა ნაკადმა, ახალმა მოძრაობამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა რეისრატში და გამოიწვია იქ თავისი შედეგი. საქმე იმაშია, რომ იმ ხანებში მართებლობითი უმრავლესობა შესდგებოდა არა მარტო გერმანელებისაგან; ამ უმრავლესობაში შედიოდნენ აგრეთვე ჩენი, პოლონელი და სხვა სლავიანთა შთამომავლობის არისტოკრატია.

*) ეს ჯერ დაუბეჭდავი ლექსი თ. რ. ერისთავისა ჩვენ გადმოგვცა თავ. ვლადიმერ მაყაშვილმა, რომლის ოჯახშიაც აქამდის ინახებოდა. რედაქცია სიხარულით ჰბეჭდავს ჩვენი პოეტის ლექსს უცვლელად და ამასთანავე მადლობას სწირავს თავად მაყაშვილს.

„ახალ ჩეხების“ გატაცებულმა ბრძოლამ და-
 აზიანა ეს სხვა-და-სხვა ფერი უმრავლესობა. — ეს უმრავ-
 ლესობა თანდათან დაირღვა. იგი იყო აშენებული
 კლასობრივ ინტერესებზე, ეხლა კი წინ წამოყენე-
 ბულ იქმნა ეროვნული ინტერესები და ამ ახალმა
 მიმართულებამ მტრად გაჰხადა გუშინდელი მეგობ-
 რები. ამნაირად „ახალ ჩეხებმა“ არივ-დარიეს
 პარტიული ურთიერთობა რეიხსრატში და იქამდი-
 ნაც მივიდნენ, რომ ხშირად მხარს უჭერდნენ მართე-
 ბლობას ოპოზიციის წინააღმდეგ. ამის ასახსნელად
 მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის, რომ გერმანე-
 ლებმაც შეითვისეს ეროვნული იდეები და ყოველ
 მოთხოვნილებას ჩეხებისას უყურებდნენ, როგორც
 თავის უპირატესობის დაკარგვას. ამიტომ ავსტრიე-
 ლმა გერმანელებმა ქადაგებაც დაიწყეს იმისი,
 რომ უმთავრესი მტერი გერმანელებისა — სლავი-
 ანებიაო და იმათ შორის ჩეხია — მოწინავე რაზმი-
 აო. ამ ქადაგებამ შეაერთა გერმანელები მართებლო-
 ბის წინააღმდეგ ყოველ შემთხვევაში, როცა მართე-
 ბლობას განზრახვა ჰქონდა, რაიმე შეღავათი მიე-
 ცა ჩეხისათვის. — ამისთანა ურთიერთობის ნია-
 დაგზე ჩეხებისთვის ადვილი გახდა მმართველობასთან
 საქმის დაჭერა და მასთან მუშაობაც. თუ არა ვსცდე-
 ბი, 1896 წელს გრაფ ბადენის სამინისტროში ორი
 „ახალ ჩეხი“ იყო მინისტრად. მაშინ პოლიტიკის
 მიმართულებაც შესამჩნევად გამოიცვალა და ჩეხის
 მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად გამოიცა
 ზოგიერთი კანონები. მათ შორის ერთმა კანონ-
 მა — გერმანული და ჩეხური ენის სრულ გა-
 თანასწორების შესახებ — გამოიწვია დიდი ალიაქოთი
 გერმანელების რაზმში. გერმანელი დეპუტატები
 ყოველ სხდომაზე ყვიროდნენ, ჰღმუოდნენ, ილანძღე-
 ბოდნენ და ასე ხელს უშლიდნენ რეიხსრატში ყო-
 ველ მუშაობას. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ერთ-
 ხელ დიდი მუშტი-კრივიც გაიმართა და ზოგ წარ-
 ჩინებულ პირებს ხელიც მოხვდა.

ამ თავისებურმა ამბობებამ შეაშინა უმაღლესი
 მმართველობა, მინისტრ-პრეზიდენტი ბადენი გადადგა
 და იმასთან ერთად ჩეხებმაც დაჰკარგეს ის გავლე-
 ნა, რომელიც იმასწინად მოიპოვეს შინაგან პოლი-
 ტიკის მიმართულებაზე. მაგრამ „ახალ ჩეხებმაც“
 ისწავლეს ხერხი — ობსტრუქცია, ის ხერხი, რომელს-
 საც ხმარობდნენ გერმანელები. ამ ობსტრუქციით
 ისე ისარგებლეს მათ, ისე შეაფერხეს კანონმდებ-
 ლობა, რომ თითქმის შეაყენეს უფლებრივი წინ-
 მსვლელობა მთელი სახელმწიფოსა. ამნაირად
 სახელმწიფოებრივი უფლება (უმაღლესი მმართველო-
 ბა) ჩავარდა ორ-ცეცხლ შუა: თუ უმრავლესობა შეა-
 დგენდა ჩეხების შემწეობით, გერმანელები იწყებდნენ
 ობსტრუქციას; თუ გერმანელებს დაეყრდნობოდა,
 მაშინ ჩეხები აფერხებდნენ ყოველ მოძრაობას. რო-
 გორ უნდა გამოსულიყო ამ მდგომარეობიდან მმარ-
 თველობა?

გამოსასვლელი გზა ცნობილია: საყოველთაო
 არჩევითი უფლება.

ავსტრიაც ამ გზას დაადგა და 1907 წელს
 უწინდელი „კურიალური“ არჩევნები ვაუქმებულ
 იქმნა. ეხლა ავსტრიაში არჩევითი უფლება საყო-
 ველთაოა, როგორც გერმანიაში, ან საფრანგეთში.
 აშკარა იყო, რომ ამ რეფორმას მოჰყვებოდა ორი
 შედეგი: ერთი — ცენტრის გაძლიერება, და მეო-
 რე — ეროვნულ პარტიის დაქუცმაცება. ორივე ეს
 შედეგი დიდთ სასარგებლო იყო მართებლობისათვის.
 აგრეც მოხდა. აქამდე ერთი პარტია იყო — ეროვ-
 ნული. ეხლა, თუმცა ეროვნული მოთხოვნილება
 უმთავრესი ბაირალია თითქმის ყველა პარტიებისა,
 მაინც ერთი პარტია კი არ არის, ეხლა რამდენიმე
 პარტიაა; მგონი მეტი არ იქნება ჩამოვთვალო ეს
 პარტიები და მოვიყვანო მათი რიცხვი, როგორც
 გამოირკვა უკანასკნელ არჩევნებში:

„ახალ-ჩეხები“	20
სოციალ-ნაციონალისტი	11
კათოლიკე-ნაციონალი	22
პროგრესისტი	2
აგრარიები	27
სოციალ-დემოკრატი	25

აი რა მოახდინა საყოველთაო არჩევნის უფ-
 ლების შემოღებამ. უწინ ერთი პარტია იყო. ეხლა
 კი — ექვსია, უწინ სრული ერთ-აზროვნება იყო
 უმთავრესი საკითხების შესახებ, ეხლა კი სოციალ-
 დემოკრატიები ეროვნულ იდეას თითქმის სულ უარს
 ჰყოფენ და თვითონ ჩეხებთან კი არ არიან, არა-
 მედ შედიან „ავსტრიის სოციალ-დემოკრატიულ
 მუშათა პარტიაში“. დანარჩენი პარტიები კი ეროვ-
 ნულ უფლებათა შესახებ სრულებით თანახმად
 მოქმედებენ. თუ რაიმე ეროვნული საკითხი ატყდა
 რეიხსრატში, ყოველი დეპუტატი აგრარია იგი, თუ
 კათოლიკე-ნაციონალისტი — სულ ერთია, იგი ივიწ-
 ყებს ყოველ საპროგრამო მოთხოვნილებას, იგი —
 მხოლოდ ჩეხია და ჰმოქმედებს, როგორც ეროვნული
 წარმომადგენელი.

ამნაირად ასრულდა, მაგრამ სრულებით კი
 ვერა, ავსტრიის უმაღლესი მართებლობის სურვილი.
 ეროვნული პარტია ჩეხისა, თუმცა დაირღვა გარეგ-
 ნულად, მაგრამ ნამდვილად კი თვით იდეა დაურ-
 ლვეველი აღმოჩნდა: იგი უეცრად აერთებს და
 ასულდგმულებს ცალ-ცალკე მდგომარე პარტიებს.
 — მეორე შედეგი — ცენტრის გაძლიერებაც
 დროებითია. პირველ ხანებში საყოველთაო არჩე-
 ვნები, ეჭვი არ არის, მიიზიდავს და მიიპყრობს
 ხალხის თვალებს ვენისაკენ, მაგრამ გავა დრო, და
 მალე ყველა დაინახავს, რომ სწორედ საყოველთაო
 არჩევნებია ის დიადი ძალა, რომელსაც განვითა-
 რებაში და პოლიტიკურ აზროვნებაში შეჰყავს ხალ-
 ხი. მოხდეს რამდენჯერმე ამისთანა არჩევნები და

მერე ხალხი თვითონ მიხვდება, რაშია საქმე და რა არის მის საბედნიეროდ უფრო საჭირო...

დავასრულოთ ეს წერილი. აი ის გზა, რომელიც გამოიარა ეროვნულმა ბრძოლამ ცენტრში — მართებლობის წინააღმდეგ: პირველად გამოვიდნენ ასპარესზე „ძველი ჩეხები“ მათი „პასიური ოპოზიციით“; მერე — გადავიდნენ „აქტიურ“ ბრძოლაზე, მაგრამ კისერი მოიტეხეს მაშინ, როცა თანხმობა განაცხადეს ჩეხიის ტერიტორიის შემცირებაზე. მერე — „ახალ ჩეხები“ და მათი ობსტრუქცია ამ უკანასკნელ ხანამდე. ყველა დებუტატები (82), სოციალ-დემოკრატების გარდა (25), კრიჭაში ჩადგომიან სახელმწიფო უფლებას და საშველს არ აძლევენ: უნდათ გამოჰკლიჯონ მას და დაუბრუნონ თავის დაჩაგრულ ერს მისი თავისუფლება.

მაგრამ ამისთვის საჭიროა არა მარტო ბრძოლა ცენტრში; უფრო საჭიროა ადგილობრივი ბრძოლა, მუშაობა თვით ერის წიაღში და მომზადება მისი კულტურული და სამხედრო ძალ-ღონისა. ამაზედ შემდეგ.

გ. გვაზავა.

გ ვ ე ლ დ!

(გუძღვნი მა—ს.)

თავს მევლებოდი,
მეფიცებოდი,
ყურს ჩამძახოდი:

„კუბოს კარამდე შენი ვარ, შენი!“

* *

მეც დავიჯერე,
შენ ერთს გიმღერე
და ბოლოს... მერე

მომშხამე... ჩაჰკალ ცხოვრების დღენი.

* *

ნუ თუ არ კმარა
ცრემლი-ან კარა
რაც დაიღვარა?—

ნუ თუ არ მეყო ტანჯვა ამდენი?

* *

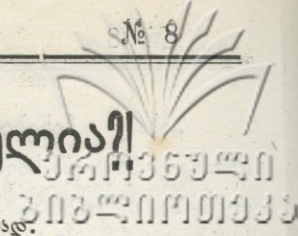
გიცანი, გველო,
სულის მტანჯველო,
შხამთა მფრქვეველო,

გიცან, და... მომწყდი, ჩამომეხსენი.

ი. გრიშაშვილი.

მიწა საქონელია!

დრამა 2 მოქმედებად.

მოქმედება მეორე:

—:—

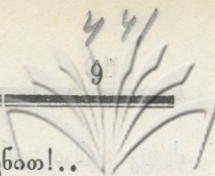
სცენა წამოადგენს ტყეს, გლეხები, ქალები, ბავშვები აქა იქ ცეცხლთან თბებიან, იქვე ურმები ბარგით, საქონელი წევს, ძაღლები შეჩყურებენ ბავშვებს, ზოგი გლეხკაცი ავადმყოფი წევს გახვეულ საბანში. ერთს კუნძზე ზის ბებერი გლეხი ჩინო ჩაფიქრებული, იქვე მასთან ახლოს ზის ბებერი დედაკაცი და სტირის ჩუმად. შემოდგომაა.

გამოსვლა I

ჩინო. ეს არის ჩვენი ხვედრი სწავლად გლეხკაცისა!.. ქვეყნის განჩის დღიდანვე იწყება, უბედურო მუშაკო, შენი ტანჯვა, შეურაცხყოფა, წაშება!... ჯანს იკლებინებდი, თავს შიშით მძლავ ვერ ასწევდი, განუწვევტლივ დდე და დამ მუშაობდი, მუქთა-ხორებს ასაზრდოვდი!... უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე იცავდი შენს ქვეყანას და ესლა იგი ვაკეივდი!... აგუარეს და არამც თუ სდამე აქ ახლას დარჩენის ნება მოგცეს, ჭკერშიაც კი არ გაეეებენ!.. ჩვენი საზრდო, მიწა, ჩვენი კუთვნილება წავგართვეს... წინეთ მაინც მიწა უგლეხოდ არ იყიდებოდა, მიწა და მისი მუშა განუერელნი იყვნენ, ესლა-კი, ბატონ-უმობა ვითომ მოგვისხეს, თავისუფალი გავხადეს ბატონებისაგან, მაგრამ მიწა - კი მას არგუნეს, და ჩვენ ძალა-უნებურად უარესს დღეში ჩავგვადეს!.. მაშინ ერთი იყო ბატონი, ისა სწევდა ყველა ანგარიშს... ესლა კი ათასია!.. ყველა თავისას თხოულობს და საიდგან კი, ამას არ დაეძებენ!.. (ისმის მაგდანის ქვითინი) კმარა დედაკაცო, რასა სტირი, ცრემლით ვერას უშველი ჩვენს უნუგუმო მდგომარეობას!..

მაგდანი. გული არ მიდგება ჩინო!.. ვერ მომარევი, მომდგარი ბოღმა მახჩობს!.. და ცრემლი ვერ შემიკაპობია!.. რა ვართ ესლა ჩვენ უმიწოდ?!. რა გუქვან?!. ან რადად ვართ ცოცხალი?!. ოჟ სიბრახისაგან ღამის გაუქტე (წამოვარდება) მივვარდე ბატონსა და ჩემის ხელებით ამოგვლიჯო მისი გულ-ღვიძლი და ფეხითა ვთელა!.. ბევრჯელ ჭეიდას მათ თავის ქვეყანა, თავის გაუმადარ მიზნისათვის, ერის მდიდარი ნაშუსი, ენა, თავისუფლება, მათ ხშირად, ღვინით დამთვრალთ უარ-ჭევეს, არა ერთხელ, და ჩვენ, ბეჩავი გლეხნი უზომო მსხვერპლთა ხელ-ახლად ვიბრუნებდით!... ესლა კი ჩვენი მარჩენელი მიწაც — გაგვივდი!... სად შევავართო, რითი ვიჩინათ თავი?! (შემოდის კოტე და ყურს უგდებს, ტანჯვა ეხატება სახეზე).

ჩინო. ეჭ, ჩემო მაგდან, ვბოვებთ აქ სამართალს? არაფრად გვაგვებენ მიწის მუშას!.. ზირუტევიდ მივანჩივართ ბატონს. აქაც დგომის ნება არა გვაქვს, უნდა გავუდგეთ გზას, მაგრამ საით?... სად ვბოვებთ მიწას?!. უველგან ეს დდე მოგველის?! მიწა ხომ ბატონისა!...

გამოსვლა II

კოტე. (გლახებს) ტანჯულო ხალხო, დამიგდეთ უური! (ყველანი კოტეს უყურებენ) რომ ვუყურებ თქვენს ტანჯვას, გული სიმწარისაგან ათასად მეფლითება!.. თვალთ შიბნელდება... განება შერევა! (ხვეწნით) ჩემო ერო, ჩემო სიცოცხლის მასწარდებულო, ჩემო ენავ, სარწმუნოებავ, სიამაუე... წაიღეთ, რაც კი რამ მახდა, რაც კი რამ კანონით ჩემია, თქვენთვის მომირთმევი, იგი თქვენ გეკუთვნით!... შემომიწირავს ჩემი თავიც თქვენთვის; ჩემს გონებას, ჯანს, თქვენ შემოგაღვით, ინებეთ, წაიღეთ!.. წაღით დასახლდით ჩემს მამულში, თუმც ბატონა, ბეგრი არ გადაჩნა ჩემს ახეკუნს ბიძას, მაგრამ მაინც ტკბილ, ძმურ მუშაობით შეგიძლიანთ იცხოვროთ. მძლავრი კავშირი შეადგინეთ და შეუდგით მიწის უღვას, დრო ჯერ ფულისა არის, ეცადეთ, რომ ამ ჩვენს კუთხეში თქვენ იყოთ მფლობელები მიწისა!.. მეც თავგანწირვით თქვენ გამსახურებით, მიმიღეთ თქვენს წრეში!...

გლახები. ჩვენო კეთილო ბატონო!..

კოტე. არა, სტლებით ძმებო!... მე თქვენი ბატონი არ ვარ, მე ერის მოსამსახურე ვარ!.. ჩემი მოვალეობა არის თქვენთვის ვიზრუნო, თქვენ გამსახუროთ!... უკვლავ თავადი მოვალე არის ესრევე მოიქცეს, როგორც მე. ეგენი უკვლავ მამა-მამისაგან იუვნენ თქვენი წინამძღოლები და მზრუნველები, ესლა-კი მათ მიიფიწვეს ეს თავისი ვალი, და დრო არის, რომ მათ მოვაცნოთ!..

ჩინო. გლახნო!... გამჩნდა ვარსკვლავი, გზას გვინათებს ცის კამარზე?.. ჯერ არ გამქალა კიდევ ჩვენს თავადებში ბრწინვალე სული, მას მივჭეკვით და ბეგრიც მოგვევება!..

გლახები. შენ კი გენაცვალეთ, კოტე!..

ჩინო. (ეხვევა კოტეს) ჩვენო კოტე, უმწიფილობიდანვე შენ ჩვენში ტრიალებდი, გიყვარდა მუშაკი ხალხი, და ვხედავ რომ არ გამქალა შენში ეს სიყვარული; უფრო მძლავრი გამჩნდა!.. ვერ გადაგავარა დამონებამ, თავისუფლების დაკარგვამ, ენის წართმევამ!... ვერ გაბიტაცა ირგვლივ შემოერთმულმა ბრწინვალეებმა!.. ვერ დაგავიწვა გაფურჩხნულ უდარდელ ცხოვრებაში შენი სიმშობლო ქვეყნისა და ერი!.. ვხედავ, რომ მისი ტანჯვა შენიც არის!.. კურთხეულ იყოს შენი სახელი, ჩვენო მფარველო!.. გაგვიძებს წინ და ჩვენც მოგვევებით!... გვასწავლე და შევასრულებთ ჩვენცა! როგორ მოვიქცეთ?!... ვეცდებით რომ დავიბრუნოთ ჩვენი მიწა-წყალი!.. შენ მოგდევთ თვალცრემლიანი გლახობა, გაგვიძებს კოტე!..

კოტე. (აღტაცებით) ოჰ, რომ იცოდეთ, რა სიხარულს ვგრძნობ თქვენთან!.. რა ბედნიერი ვარ, რომ შეუძელი ცოტათი მაინც შემემსუბუქებინა თქვენი ტანჯვა!.. სიხარულისაგან ღამის ავიტაცო!.. (ეხვევა ჩინოს) ჩემო სხეტაკო მოხუცო ჩინო, რა ნეტარების წამია ეს ჩემთვის!.. ესლა ამესხნა თვალები, ესლა ვიგრძენ, რა ტკბილი და საამური ყოფილა შენი ერი!.. თქვენთან

ვარ ჩემო ძმებო და მთლად თქვენ გეკუთვნით!..

გლახები. გაუმარჯოს ჩვენს კოტეს!

ერთი გლახი. (იყურება გზისაკენ) ბატონო, მგონი ბოქაული მოაქენებს ჩვენსკენ, თან დაჩაფიციტ ახლავს!... ნახეთ, რამდენი არიან! (ყველანი იყურებიან).

ჩინო. ჩვენს გასარკვად მოდიან! ეს მამული ხომ შენი ბიძისა არის?!

კოტე. არა, ეს მამული მამიჩემისა იყო, მამ ეხლა მე შეკუთვნის!.. მე არ მივსცემ ნებას, რომ ჩემს მამულიდან გაგრეკონ!...

ჩინო. რა მოგახსენო, ჩვენო კოტე, რაც მამაშენი გარდაიცვალა, ჩვენ დაგვაწავდა კიდევ, რომელია შენი ბიძისა და რომელია შენი. სულ ბიძას ვაძლევდით, ის ხომ ეხლაც შენი ახეკუნია!..

კოტე. აღარ მჭირდება მისი ახეკუნობა, ერთი კვირის წინეთ მე სრული-წლოვანი გავხდი და ეხლა მოვსთხოვ ანგარიშს!...

ჩინო. კოტე, ბიძაშენმა მგონი შენი მამულიც დაისაკუთრა და ეხლა მაცასაც ჭეიდას!.. მე გავიგე!.. ვიცი, შენ ცარიელზე დაგტოვეს!..

კოტე. მე გამოვვალე მას ხელიდან, აქამდის ყურადღება არ მიმიქცევია, ეხლა კი აღარ დავანჯვრინებ ჩემს თავს! ნუ გეშინიანთ, მე გავსცემ მასხებს უკვლავ, ვინც კი თქვენ ხელს შეგახებთ!..

გამოსვლა III

ბოქაული. (შემოდის დარაჯებით) აბა მალე აქედან აიბარებენ!.. ნება არა გაქვთ აქ დარჩენისა დღეზე მეტი!.. რატომ არ ჭკითხეთ შებატონეს, გაძლევდათ ნებას აქ დგომისას!.. რას ძალაობთ, თქვე ცხრებო? ხომ ზურვის აჭრელებს არ მოგდამებიათ?! მალე დაიკარგებით აქედან, თორემ ძალით გაგვრით!..

ჩინო. ბატონო, შენი ჭირიშე!.. გვიჩვენეთ გზა, საით წავიდეთ?!.. საცა ფეხს გადადგავ, უკვლავ ადგილი ბატონისაა, ტეე, მიწა, წყალი, ჭიერი სულ მთლად მათ უკავიათ ხელში!.. ანაგინ გვაძლევს ნებას სადმე დგომისას, რადგან ფული არა გვაქვს, მამ სად ჩავძვრეთ, გვიჩვენეთ?!..

ბოქაული. შე ბებერო ქოფავო, რა ჩემი საქმეა!.. მალე გაეთრით აქედან, აკრიფეთ თქვენი ბარგი-ბარხანა და გზას გაუდგით!.. (დარაჯები ყვირიან: „მალო, არ გესმით, თქვე მხეცებო!“)

კოტე. მოითბინე, ბატონო ბოქაულო, ვინ ბრძანა, ესენი აქედან გაგვარეთო?!

ბოქაული. ოჰ, თქვენ აქა ხართ, კნიაზ კოტე!.. (ართმევს ხელს) ვინა და თქვენმა ბიძამ, რადგან ხოლოკები მამულს არ ეიდულობენ, სანამ აქედან აქურებს არ აჭბარგავენ, და ეს მასრის უფროსის განკარგულება უნდა მოგიყვანო სისრულეში!..

კოტე. თქვენ ამას ვერ შეასრულებთ?!

ბოქაული. რატომ?! რა დამიშლის?

კოტე. მატომ რომ ეკ მამული ჩემია და მე ვა-

ძვევ ამით ნებას, აქ დასახლდნენ, მოფურცდი მათ, და გაგვიდე კიდევ!..

ბოქაული. ეს ზირველად მესმის, რაკი თქვენ მამულში აძვევთ მათ ბინას, რა შემიძლიან წავად და მაზრის უფროსსაც მოვასწავებ: რომ ეკენი სდგანან თქვენს მამულში!.. და თუ დავა რამე გაქვთ თქვენს ბიძასთან, დეე სასამართლოდ გაარჩიოს, მე კი ესლას ხელს ვიდე!.. ნახვამდის (ართმევს ხელს და გადის).

კოტე. (გლენებებს) ესეც ხომ მოვიგერეთ, ესლას ხელს ბიძას მე გაუფრადებო!..

ჩინო. ვერას გახდები, კოტე, ბიძასთან, ცსტატი გაცი არის, და დიდი კავშირიც აქვს მსამართლეებთან, მოიგებს საქმეს, თუ სასამართლოდის მივიდა!.. და ხელახლად ისევ ეს დეე გვეწვევს!

კოტე. ნუ გეშინიანთ, მე ვგვლას მოვასწავებ, ჯერ წადით, დადექით ხელს ნაფურცდში, და ბიძახელს მე მოფურცდები!..

ერთი გლენი. მე ვიცი კოტე, რომ ბიძასთან შენი მამულიც აჩვენა იმით და სიაშიც კი ჩააწერინა, თვითონ მიხამ ჩასწერა, და მაშასადამე შენ მამულსაც ჭეიდას!

კოტე. არა, მაგას ვერ ჩაიდენს უჩემოდ!.. მე ხელი უნდა მომასწავინოს, და მე კი არ მოვასწავრ, მაშინ რას იზამს?!..

ჩინო. (იხედება) კოტე, კოტე, დახედე აქეთკენ მთაგნებს ცხენს ბიძასთან, ბოქაულს ელახვარაკებოდა!.. ნახე, ნახე რა რიგად გამოუტია, ეტყობა უთხრა ბოქაულმა რომ შენ დაუშალე მას ხეუნი გარეკვა!..

კოტე. ძალიან კარგი, მე გავსცემ ზასუნს! დეე მობრძანდეს!..

გამოსვლა IV.

რევაზი. (გადმოხტება ცხენიდან და მივარდება კოტეს) შენ მიშლი ხეში მამულით სარკებლობას, შე ლაწირაკო!.. ხეში ნებას და მე მათ არ ვაყენებ აქა?!..

კოტე. არა, ეგ მამული ხეშია, მაშახეშმა მე დამიტოვა და არა შენ!

რევაზი. შე ლაწირაკო, რა შეგიძლიან, ჯერ შენ ხმის ამოდების ნებაც არა გაქვს, მე ვარ შენი ახეუნი და როგორც მინდა, ისრე მოგეჭტევი!.. გაიგე თუ არა?!
კოტე. ადარ მჭირდება შენი ახეუნობა, ესლას მე სრული-წლოვანი ვარ, და ხელის მამულით მე ვისარკებლებ, შენ გირჩევიან ანგარიში მამიმზადო!..

რევაზი. შე არამზადავ!.. ისეთ სრულ-წლოვანებს განხვენებ და ისეთ ანგარიშს მოგართმევ, რომ შენ სიცოცხლეში არ დაგავიწყდეს. გეუბნები, ნუ მიშლი, მამული კიდევ გაგვიდე, მოფურცდი ხოდოკებს, ხვალ ზირბებსაც შეგვკრავთ, და მიტომ მინდა, რომ ესენი აქედან ავბარგო, რადგან უამისოდ არ აწერენ ხელს!

კოტე. (გაოცებული) რაო?! ზირბებს შეგვკარი ხოდოკებთან?! და უჩემოდ?! ვინ მოგცა ნება?! შე სულმდაბალო?!..
რევაზი. ხედავთ ამ ლაწირაკს!.. ხომ არ გინდა სიცოცხლე გაგიქრო!..

კოტე. აბა გაბედე და ნახვ შენს სეირს?! დეე დას მე ვუვლი ხელს მამულს და ისე მოვინჯებ რეკრეტს სამართალი!.. არ მოგცემ ნებას, რომ ცხენი მოვიტომის სალხზე!..

რევაზი. აჭა, მაშ ეგრე?! შენ მიშლი!.. შენ, შემარცხენელ ხევის გვარისა!.. შენ, რომელმაც უარ-ჭეუა ხევი წრე და ამ ბილწებს დაექომაგე, ეჭ შე მოლაღატე!

კოტე. გამოიდეველო, სცდები!.. მოლაღატე შენისთანები არიან!.. მე კი არა ვარ გვარის შემარცხენელი, აი თქვენა ხართ ერის შემარცხენელი!..

რევაზი. მაგ სიტყვებისთვის საიქიან გაგისტუმრებ (იძრობს ხანჯალს და უნდა მოუქნიოს, კოტე სწრაფად სტაცებს ხელს, წაართმევს და ჰკლავს რევაზს)

კოტე. (ჯერ უყურებს მკვლარს, მერე შეხედავს გლენებს) ეჭ, უბედურო ხელო თავო, ეს რა ჩავიდაინე?!
ჩინო. შენ აქ დამნაშავე არა ხარ, ხევი დაგემოწმებით, რომ ეს ზირველი დაგეტა, და მისივე სახელით შენ მოერიე, შენ იცავდი შენს თავს.

კოტე. არა, თქვენ არ დაგიჯერებენ, და მე არ გამამართლებენ, ეგვლა დირსუბას, ქანუბას ჩამომართმევენ და მერე თქვენ რაღას იქთ, სად წახვალთ!.. ხელს მამულს და ამისას დაეპატრონებიან ხეში ნათესავნი და ისევ ამ გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩავარდებით!.. დემოთო, რად ჩავიდაინე!.. ამ საქციელით თქვენც დაგლუბეთ!.. (სტირის).

ქალი. ვაი ხევის თავს, ბოქაული მთაგნებს აქეთკენ!.. (ყველანი იყურებიან, კოტე სდგას უძრავი, ფერმიხდილი).

ჩინო. რა ვქნათ მაშ, დავიღუბნით?! (კოტე ხელს იმტვრევს აღელვებული).
მინა. (გამოვარდება ჯგუფიდან) ნუ გეშინიანთ ძმებო მე დავისხნით თქვენს, მომითბინეთ, მოვიდეს ბოქაული, მე გავსცემ ზასუნს!

ყველანი. რა! რა მოიფიქრე, გვითხარი?!
მინა. ესლავ გაიგებთ! ლაზარაკს ნუ შემიშლით ბოქაულთან!.. ხეში საქციელი თქვენ დაგბრუნებთ არა თუ კოტეს მამულს, ამ მოკლეულისსაც!.. ძმებო, და შენც კოტე, თქვენთვის შევსწირავ თავს!.. ოდონდ თქვენ იყავით ბედნიერი და მე მზად ვარ ჯოჯოხეთის აღშაინ დავიტანჯო. მხლოდ ხეში სიტყვები დაამოწმეთ!.. შენ, კოტე, არ გაბედა, ხელი არ შემიშლო, თუ ამათი ბედნიერება გსურს და გიევარს ეს სალხი! არ დაივიწყეთ ძმებო თქვენი მინა!.. აბა ხელად იყავით, ბოქაული მოვიდა კიდევ, აკერ ცხენიდან გადმოხტა. (შემოდის ბოქაული და ღარაჯები).

გამოსვლა V.

ბოქაული. რა ჩამოხალი გქნდათ, რა მოხდა? (დაინახავს მოკლოუს რევაზს) ეს რა ჩავიდაინათ?! რა-ზედ მოგვკალით თქვე ზირუტევებო, მათრახი მაგათ!.. (ღარაჯები დაერევიან, ქალები და ბავშვები წვიან) მე თქვენ გიხვენებთ... უჩაღებო, წეუენო!..

მინა. (შეპყვირებს) დააყენეთ, ნუ სტეკნავთ ხაღხს, მათი ბრალი არ არის (კოტე გაშტერებული უყურებს მინას, და ერთს ალაგას სდგას უძრავი, ხელგაშვერილი) ამ დაცემულ ადამიანის სიკვდილი. მე შევკლანარაკე და მე მოვუღე ბოლო ამას!.. აი აქ ვარ, ბიჭები თუ ხართ, მე დამედევნეთ (მიბრუნდება და გაიქცევა).

კოტე. (გაოცებით და სიმწარით იტაცებს ხელს თავში) უჭ, რა განწირული მსხვერპლია, ჩემის უგუნურებისგან!..

ბოქაული. არიქა ბიჭებო, მაღე, არ გაგეკეტო!.. მოჭკალით!.. ახა გინო, ესრდე! კარგად დაუმიზნე (დარაჯები ასტეხავენ სროლას, კოტე შიშით უყურებს გაქცეულს მინას, ხალხი ჩუმად გაიძახის! „ღმერთო უშველე“) აჭა, ყოხად გინო, ეგ შენი ტყვია მოხვდა!.. წაიქცა!.. შიშით მაღე, შეჭკარით, თუ კიდევ ცოცხალია!.. (დარაჯები გარბიან).

კოტე. (იქით) ოჭ, სცოდავო!.. რამ იცოდე მინა, რა ტანჯვა მომაუენე!.. (უზომოდ იტანჯება).

ჩინო. დაუბრუნე ღმერთო ამ მსხვერპლს სიცოცხლე!.. ჩვენთვის შესწინა მან თავი!..

ბოქაული. აქ მოათრეეთ ეგ ჰირუტევი (შემოჰყავთ დაჭრილი, გასისხლიანებული და ნაცემი მინა, ძლივს-ლა სუნთქავს).

კოტე. (მივარდება დარაჯებს აღეღებებული, მოეხვევა მინას და დარაჯებს ხელით მოიშორებს) მინა, რად ჩაიღინე შენ ესა, მე ხომ უარესად დამტანჯე?!.

მინა. არა კოტე, ეს საჭირო იყო ამათ საბედნიეროდ, შენთვის რომ ეტანსათ ხელი, ეგ ხაღხიც დაიდუბებოდა (ნელ-ნელა მიჰყავს კოტეს, დასვამს) შენ უნდა იცოცხლო ამათთვის, მე კი... არაფერია, ჩემი სიკვდილი!.. არას დაუშლის, ამით მე ბედნიერება მივანიჭე ჩემს ძმებს, მე ვგრძნობ ამას და ტუბილად გჭკვლები!.. არ გაბედა, არ უარჯეო ჩემი ნათქვამი, დაამოწმეთ... ვგვლები!.. იცნორეთ ბედნიერად ძმებო... არ დამივიწყეთ!.. რა ბედნიერი ვარ, რომ თქვენთვის გჭკვლები! (წაიქცევა და კვდება).

კოტე. (სიმწარით) ოჭ, წამებულე გმირო, რა დიდებული მსხვერპლია?!..

ჩინო. (იჩოქებს) შეიწინა დმერთმა ეგ შენი მსხვერპლი (გლებები ქუდს იხდიან, კოტე სდგას წამებულსავით და უზომო ტანჯვა ეხატება სახეზე).

ბოქაული. ოჭ, შე ძაღლო, ტყვიას უნდა გაქცეოდი!.. (ხალხს) რად მოჭკლა ამ ჰირუტევი, რა მოუხდათ?

ჩინო. (დგება) მამულის თაობაზე შეჭვენენ ღაზაკს, და ამ დროს მოჭკლა მინამ კნაზი მისივე ხსჯლით!..

გლებები. დიან ბატონო, ეგრე გახდათ!

ბოქაული. თქვე ბრეყებო, რატომ დროზე არ მიეშველეთ!.. თქვენი ბრალიც არის!..

ჩინო. ახა ბატონო, რას მოვასწრებდით, ჩვენ

მოშორებით ვიდექით, თვალის დახმამეპებსე მოხდა ვეგლაფერი!

ბოქაული. (კოტეს) კნაზო ~~გაგეკეტა~~ ასე სწრაფად მოხდა, რამ არ შეიძლოთ ამათ შევლას?!
კოტე. (ხმა-წასული, არ მიბრუნდება) დიან... ერთი წუთი... იყო!.. მეც ვერ... მოვასწარი!.. (იქით) ოჭ ღმერთო, რა უხომო ტანჯვაა!..

ბოქაული. მამ ოქმს ეგრე შევადგენ, რომ მინამ მოჭკლა თქვენი ბიძა ღაზაკის დროს მამულის თაობაზე!..

კოტე. (მწარედ) ეგრე შევადგინეთ! (ხელებს იმტრევს).

ბოქაული. დამშვიდდით კნაზო კოტე, არას უშველით, მით დაიშვიდეთ გული, რომ მოკლეუმაც მიიღო სანაგებოდე ჯილდო!

კოტე. ოჭ!...

ბოქაული. (ხალხს) გასწით, დაიკარგებით აქედან ამ საათში, აიბარგებით მაღე, თორემ სულს ამოგართმევთ!..

კოტე. (გლებებს) წადით, დასახლდით ჩემს მამულში, მე გაძლევთ ნებას!..

ბოქაული. რეგარ?! ამ უჩაღებს თქვენ კიდევ აძლევთ ბინას?!
კოტე. მე მინდა ეს მოკლეულის სულისთვის!.. წაიყვან ჩინო!.. (მიბრუნდება მინასკენ, დაუჩოქებს) ოჭ მინა, მინა!.. (სტირის)

ფ ა რ დ ა .
გიორგი ფოცხოველი.

კეისრის ცოლის ძეგლი

—:—
თიხად გადიქა კეისარი სახელ-განთქმული.
ჰამლეტი.

დიდი აუზი, მოაჯირი, ვიწრო კიბენი და ნიმფანიცა ტაგანით იქ წყალსა ღვრიან, მარმარილოზედ გაბნეულან სილამაზენი და ვით დარაჯნი ძეგლისა წინ სვეტნი აყრილან. მიმქრალან ჩუმნი, დარდიანი შემოვარენი, თუმც არ დაღლილან უდარდელნი დენანი წყლისა და მათს ჩუხჩუხზედ გზა-ბილიკნი, მწუხრნი არენი ცისკრის ზღუდებზედ მისცემიან ნირვანის ძილსა! დილის ბურუსი მათსა არეს შემოეხვია—
ლამაზსა ქვებსა, ლურჯსა სვეტებს ჯანლნი ჰვარავენ, მხოლოდ ერთ ძეგლსა თვალს ნაღველი ჩაუხვევია და მის ნახვანი ნისლიან დღეს გულსა ზარავენ!

ნუსკალ ხანი

ისტორიული მოთხრობა

I

—:—

მოხუცი ვინმე, უდარდელი მებაღე-მწირო, რუთა და ვარდთა მეგობარი მოლაზღანდარე, ოდესღაც ისიც ჯარის კაცი—ომებში გმირი, აწ მაჩანხალა, ვაჟკაცობის ხარისხით მდარე—მხარზედ გაიდებს თავის ცოცხსა, მტკიცე ნაბიჯით ძეგლს წინ ჩაუვლის—ეს არს მისი დილის სალამი! და მერე ისევ დაღვრემილი, ჩვეულ სიღინჯით იმ ძეგლს შესცქერის; გულს აწვევა ბოღმა, ვარამი, თავისა საქმეს ის მოხუცი მუდამ ასრულებს, იმ ადგილსა ჰკვის... ამ დროს ხესაც სცივია ფოთოლი და აგონდება, ოდეს ცრემლი თვალსა უსველებს, კეისრის ცოლი, მშვენიერი კეისრის ცოლი!

თავ-ჩაქინდრული, შუბლ-შეკრული და ახალგაზდა, ლამაზს თვალეში ხვაშიადსა გამოჩენილი, ნაღვლით შესცქერის—სიცოცხლის დროს მუდამ მას ახლდა ვინც დედოფალი ქვისგან არის გამოკვეთილი! პირის ფარეში ახალგაზრდა დღე-მუდამ დილით თავის ქალბატონს, დიდს ქალბატონს ასე იგონებს; მის სათნოებას და მშვენიერებას ოქროს მანდილით და მხოლოდ იმას მახსოვრობას თვისას უმონებს! მის წინ აყრილა ტურფა ჭალა, მწვანელოვანი, ისიც აქ არის სათნოება, მშვენიერების ტოლი, ნიადაგ ბურუსს გახვეული კლდეც სულოვანი—კეისრის ცოლი, მშვენიერი კეისრის ცოლი!

სასახლის ქალი, მშვენიერი, გასათხოვარი დილა ადრიან ძეგლისაკენ ეტლს მიაქენებს და გული მისი, მუდამ ძვერას დაუთხოვარი წამსვე ყუჩდება რა დედოფალს თვისს ინახულებს, ვერ წამოისხავს დედოფალი უკვე პორფირსა, ქალწულთა კრებას მისი ბაგე ვერ გაუღიმებს და მის ტანთსაცმელს ლურჯის ქვისგან ჩამოქსოვილსა სადამოს ნელი სიო ვეღარ შეაბიბინებს. ასე ლამდება იმისი დღე—ღამე თენდება, მისსა ნაზს სახეს ზამთარშია გაჰყინავს თოვლი, ომის გულს ჩამქრალს გულის სითბო არ დაენთება კეისრის ცოლი, მშვენიერი კეისრის ცოლი!

ერთხელ ისიცა მისი მონა, მისი ფარეში აწ კი მოხუცი სახლთ ხუცესი დარბაისელი, რომელსაც ეხლაც აგონდება გულის თარეში — როს გაიბზოდა სასახლეში თილისმის ქსელი, გულ-ხელ-დაკრეფით გვერდს ჩაუვლის მარმარილოსა, როს თვალი მისი მოღრუბლული აღარ ბრწყინვალეებს და გაუდგება ვიწრო ბილიკს მწვანე ლილოსა, უკან კი ისევ შადრევანი ჩაიხზრიალებს.

ყველანი წავლენ... მზეც დადგება შუქ-მოელვარე! მხოლოდ დარჩება ლურჯის-ფერი თვალი გამყოლი — არ დაიღლება შადრევანი მოლაზღანდარე, კეისრის ცოლი, მშვენიერი კეისრის ცოლი!

შ. ამირეჯიბი.

გავარდა ხმა ავარიაში*), რომ ნუსკალ ხანი იბარებს თავის მორჩილ მეომრებს სალაშქრო-დაო. ამ ხმაზე შეირყა მთელი ავარია და ყოველ მის კუთხიდან მიეშურნენ შეიარაღებული მეომრები ხუნზანისაკენ, რომ ნუსკალის წინამძღოლობით გაელაშქრათ და დაერბიათ რომელიმე მდიდარი მოსაზღვრე მხარე.

აჰა, გათენდა პარასკევის დილა. ამოვიდა მარიამობის მზე და თავის ბრწყინვალე სხივებით განათა ხუნზანი და მისი მიდამო და გადახრუკლული ქედები. თითქო შეეშინდათ ამ ქვეყნის მნათობისაო, ღრუბლები გაიფანტ-გამოიფანტნენ და მათი შეკუმშული, ამღვრეული ნაწყვეტები მოედვნენ აქა-იქა დაღესტნის მწვერვალებს... მხოლოდ შორს, სამხრეთისაკენ მოსჩანდა დიადი ავარიის ქედი, რომელიც გველივით მიიკლაკნება დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ. მისი მწვერვალები, ზოგი ნისლით დაბურულიყო და ზოგიც სინათლით გაბრწყინებული, თოვლით მოსილი მედიდურად აშვერილიყო ზეცისაკენ. მხიარულად გამოიყურებოდნენ მისი მწვანე კალთები თავის ჩაღრმავებულ ღრე-ხევეებით, საიდანაც გამოსჩანდნენ წვერებიდან თეთრ ზოლებად ჩამოწოლილნი ზეავები. გულ-ჩათხრობილი, მაგრამ დიადი შავი კლდეები—ეს თავშესაპური ჯიხვ-არჩვისა, მრისხანედ, თითქო მუქარით ჩაჰყურებდნენ ძირს თვალ-ჩაუწვდენელ ბნელ უფსკრულს, სადაც ჰქუხდა და გრგვინავდა შევიწროებული ავარიის ყოისუ. საზარლად ღრიალებდა ეს მდინარე, სცემდა თავის ძალოვან აღქაფებულ ტალღებს კიდეებს, თითქო უნდა გაეკვეთა მშვიდი, თავისუფალი გზა, მაგრამ კიდეები წარბსაც არ იხრიდნენ, თითქო დაცინვით დაჰყურებდნენ ამაო მის ბრძოლას...

აყარი ხალხი ფუსფუსებდა ხუნზანის მოედანზე, ხანის სასახლის წინ. თოვლივით გათეთრებული, ყავარჯენზე დაბჯენილნი მოხუცნი, რომელთა სიცოცხლის დღენი უკვე დათვლილი იყო, მორცხვი ქალ-რძალნი, დედები თავის უსუსურ ბავშვებით, ცქრიალა, სიცოცხლით აღსავსე ბავშვები, კოჭლი, ყრუ, თუ ბრმა—ყველას აქ მოეყარა თავი.

*) ამ ისტორიულ მოთხრობის შინაარსი ამოღებულია თუშების სიმღერებიდან და გარდმოცემებიდან. მიჰქმდნი პირნი და მათი სახელებიც ავტორის ოცნებას არ ეკუთვნიან. ეს პირნი იხსენებიან მამა-პაპიდან საშვილიშვილოდ გადმოსულ სიმღერებში და გარდმოცემებში. მხოლოდ ავტორს ეკუთვნის მოთხრობის შინაარსის ერთ ძაფზე აკინძვა და შესისხლზორციანება.

სასახლის კარების წინ იდგა ლაშქარი, რომლის მხედრობას შეადგენდა დაღესტანში ვაჟაკობით განთქმული ნარჩევი ავარიის შვილები, იარაღში ჩაწყებილნი, დიდრონ გძელ ხუჭუჭ ბალნის ფაფახებით კოხტად ისხდნენ ავარიელნი თავიანთ ბედაურებზე, რომელნიც ვერ ისვენებდნენ ერთ ალაგას; ხან წინ იწეოდნენ, ხან უკან, ხან ყალყზე დგებოდნენ და კიდევ ფბრუტუნით ტორებსა სცემდნენ. ლაღად ფრიალებდა ნიავეზე წინა რაზმის თავზედ სამხედრო დროშა, რომლის სპილენძის ბურთი ოქროსფრად ბრწყინავდა მზის სხივებზე. ხალხის ყაყანი, ცხენების ჭიხვინ-ხვიხვინი, ტორების ცემა, იარაღის ჟღერა აყრუებდა იმ არე-მარეს...

სასახლის აივანზე გამოჩნდა ნუცალ ხანი.

— ნუცალ ხანს გაუმარჯოს... გაუმარჯოს დიდებულ ხანს!..

იგრილა წინა მხედრობამ და მას მოჰყვა მთელი ხალხიც.

მთელი მოედანი მოძრაობაში მოვიდა. კოჭლი ყავარჯენით მოახუციცი-კი მოუთბენლად წინ იწეოდა, რომ ერთი თვალი მაინც მოეკრა ხანის—დიდი ნუცალისათვის.

ნუცალი იდგა სასახლის აივანზე და გადაჰყურებდა ჯარს. მის ახოვან, მაღალ ტანს ჰფარავდა ოქროს ბუზმენტით მოქარგული მწვანე ჩოხა, რომლის ქვეშიდან გამოსჩანდა ალისფერი აბრეშუმის ახალუხი. წელს ერტყა ხონთქრისაგან ნაბოძი ხმალი, რომლის თვალ-მარგალიტი ყოველ ხანის მოძრაობაში სხვა-და-სხვაფრად ელავია მზის სხივებზე. აქა-იქა ჭალარა-შერეული, ხშირი და გძელი წვერ-ულვაში, რომელიც ჰფარავდა მის განიერ გულის მკერდსა, მკვახე სახე, ნელად მოკაუჭებული, განიერ-ნესტოებიანი ცხვირი უმტკიცებდნენ ფიზიკურ ძალას და მის დიდრონ შავ თვალეში გამოიხატებოდა სულის სიძლიერე, სიმტკიცე, ჰკუა და გამოცდილება.

ოცდა ხუთი წელიწადი უკვე შეუსრულდა ნუცალს, რაც ავიდა მამა-პაპის ტახტზე, გახდა ავარიის მბრძანებელი და ამ ხნის განმავლობაში ისეთი სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა ქვეშევრდომებისა, რომ არა სხვა მის წინაპარ ხანებს არ ჰქონიათ. ნუცალი იყო გულკეთილი და მშვიდობიანობის მოყვარე. უკანასკნელ ღირსებით დიდათ განირჩეოდა იგი სხვა ხანებში, რომელთაც თავიანთ მოვალეობად მარტო ლაშქრობა, ქვეყნების დაწვა, დაბუგვა და ხალხის აწიოკება მიაჩნდათ. სხვა ხანები სასტიკობით იმორჩილებდნენ ხალხს და ნუცალი-კი თავის მაღალის ჭკუითა და სათნოებით.

როდესაც ნუცალს მამა მოუკვდა და პატარა დარჩა ხალხის პატრონად, ჩვეულებისამებრ ავარიის სხვა და სხვა თემები განუდგნენ, მაგრამ ხანი არ აირია. თუმცა საიმისოდ ჯერ გამოუცდელი იყო, მაგრამ მაინც მხნედ შეუდგა მათ ალაგმვას. გამოი-

ტანა მამის დროშა, შეკრიბა ერთგულნი და მოულოდნელად თავს დაატყდა ერთ სხეულზე, რომ თავზედ თემს—ისეთი თავზარი დასცალდა, რომ დაუყონებლივ იარაღი ფეხ-ქვეშ დაულაგეს და მით სრული მორჩილება გამოუცხადეს. ასევე მოექცა ხანი დანარჩენ განდგომილ თემებს, მაგრამ არსად და არავისთან უსამართლო სასტიკობით არ მოქცეულა. უბრალოდ ერთი წვეთი სისხლიც არ დაუნთხევია. ხანის ამნაირ გულკეთილობამ იმოქმედა ქვეშევრდომებზე და ისეთი სიყვარულით აღიჭურვნენ მისდამი, რომ საკმარისი იყო ნუცალის ერთი სიტყვა, რომ ცეცხლში და წყალში გადაცვივნილყვნენ ავარიელები. დაღესტნის სხვა ხანებმა კარგად იცოდნენ, რა დიდი გავლენა ჰქონდა ნუცალს აქა-იქა დაღესტნის ხეე-ხუეებში დაფანტულ თავისუფალ თემებზე და ამისათვის დიდის კრძალვით და შიშით ეპყრობოდნენ მას. არ ბედავდნენ უმიზეზოდ ერთი ერთმანეთზე გალაშქრებას ქვეყნების წვა-ბუგვას, ხალხის ხოცვას და მტარვალობას. ერთის სიტყვით ნუცალის ხანობა იმ სისხლის დროს შედარებით ბედნიერება იყო არამც თუ ავარიისათვის, არამედ მთელი დაღესტნისათვის. მას აქებდნენ და აღიდებდნენ სიკოცხლეშივე ლეკები თავიანთ სიმღერებში სხვა და სხვა დაღესტნის კუთხეებში.

ნუცალს გვერდით ახლდა ერთი ვაჟაკი, რომელიც მაყურებლის ყურადღებას იქცევდა. მაღალი, ლერწამივით სწორე-მოსული, წელში ვიწრო, მხრებში ფიცარივით გაშლილი, მაღალ გულ-მკერდინი, მოგრძო და ხმელი პირისახე, ღრმად ჩაცვივნილი ცოცხალი პატარა თვალეები, არწივისებური, ნელად მოკაუჭებული მოდილო ცხვირი, ამასთან გძელი, ინით შედებილი წვეტიანი წვერი—ეს ყველა ამტკიცებდა, რომ ის იყო ნამდვილი შვილი ავარიისა. მას ერქვა მურთაზი.

ნუცალი და მურთაზი იყვნენ ძუძუს ძმანი. ორივენი სწოვდნენ მურთაზის დედის ძუძუს. პატარაობიდანვე ერთად შეიზარდნენ და ისე შეითვისა და შეიყვარა ნუცალმა მურთაზი, რომ არასოდეს არ იშორებდა მას გვერდიდან. ჭირში, თუ ლხინში მასთან იყო, მხოლოდ მას ენდობოდა, მას უზიარებდა თავის გულის პასუხს, როგორც ღვიძლ ძმას. მურთაზიც ღირსეულად აფასებდა ხანის მისდამი სიყვარულს და პატივისცემას. იგი ემსახურებოდა ისე, როგორც-კი შეეძლო, არ ზოგავდა მისთვის ღვაწლსა და შრომას და, თუ-კი საქმე მოითხოვდა, წუთსაც არ შეფერხდებოდა, რომ თავი გაეწირა მისთვის. მურთაზი იყო მხედართ-მთავარი, სახელოვანი მეომარი და მხედრობაში მთელ ავარიაში მას ვერავინ ვერ შეედრებოდა.

ნუცალი იდგა სასახლის აივანზე და, როგორც ვსთქვით, გადაჰყურებდა მოედანზე მოგროვილ თავის ჯარს. სალამის შემდეგ ხალხი დაწყნარ-

და. სრული სიჩუმე ჩამოვარდა. ყველა სმენად გარდაქცეული აივნისაკენ გაიყურებოდა:

— მარულელებო, (ავარიელებო) დაიწყონ ნუცალმა, — მოგესენებათ, რომ მე საზოგადოდ მეჯავრება ომი, უბრალოდ სისხლის ღვრა და ხალხის ხოცვა-ჟლეტა... მე ძვირად ვაფასებ ადამიანის სისხლს, მის სიცოცხლეს: უბრალოდ, უსარგებლოდ, ჩემ პირად სახელისათვის და დიდებისათვის არ დავანთხევ ხალხის სისხლს, არ მოვსვრი მით მთაბარს, არ ვაჭირებ დედას, ცოლს და შვილს. მაგრამ დღეს იძულებული ვარ ამოვიღო ქარქაშიდან ხმალი ჩვენი წინაპრების საფლავების, ჩვენი რჯულის დასაცველად... ჩვენი რჯული იჩაგრება...

ხანის ბოლო სიტყვებზე ხალხი აღელვდა, მოძრაობაში მოვიდა და მითქმა-მოთქმა გაისმა. მურთაზმა ხელით ანიშნა ხალხს, რომ დამშვიდებულიყო. ხმაურობა შეწყდა. ხალხი ისევ სმენად გარდაიქცა.

— დიდოეთიდან საპატია მოლლები მომივიდნენ, განაგრძო მცირე სიჩუმის შემდეგ ნუცალმა, — და გურჯებისაგან დიდოეთის დიდ შეწყუხებას ამბობენ. მოდიან გურჯების მღვდლები დიდოეთში და ქრისტიანობას ქადაგებენ ხალხში... თურმე მაჰმადს ცრუ მატყუარად სახავენ და თავიანთ ქრისტეს-კი ნამდვილ ძე-ღვთისად. დიდოებს არ მიუღიათ გურჯების მღვდლები, განრისხულებს დაუჭერიათ, უცემიათ და უბეგვნიათ, შემდეგ დაუხოცნიათ, როგორც მღვდლები, ისე მათი მხლებელი გურჯები... მაგრამ ძვირად-კი დასჯდომიათ დიდოებს გურჯების მღვდლები, ნაღვლიანად წარმოსთქვა ხანმა, — კახეთის მეფე ლევანი ამოსულა უთვალავ ჯარით დიდოეთში და რამდენიმე სოფელი გაუნადგურებია და ის სოფელი-კი, სადაც მღვდლები დახოცეს, მიწასთან გაუსწორებია; ქვა ქვაზედ აღარ დაუნარჩუნებია და განრისხებულ მეფეს მთხრობლად ერთი ცოცხალიც არ დაუნარჩუნებია... და აი ეხლა, იმ დარბეულ, ტიტველშიშველ, მწყურვალ და უსახლკარო შეწყუხებულ დიდოებს — ჩვენ თანამოდმეებს და თანემემწყეებს გამოუგზავნიათ ჩემთან თავიანთი საპატია მოლლები, რათა ვუშველო და დავიხსნა მტრის მახვილისაგან.

— გურჯისტანში!.. გურჯისტანში, იგრილა მთელმა ხალხმა, — ვუჩვენოთ გურჯებს, როგორც უნდა ხოცვა და ჟლეტა — რაღას ველით — გაგვიძებს, მურთაზ, მიაძახა მხედართ-მთავარს ჯარმა, — გაშალე სახელოვანი დროშა და ჩავიყვანე გურჯისტანში!..

მურთაზმა ისევ ანიშნა ხალხს, რომ დაწყნარებულიყო.

— მოითბინეთ, მარულელებო, განაგრძო ისევ ნუცალმა, — გურჯისტანს ვალაშქრება ჯერ აღრეა, და მაინცა და მაინც გურჯისტანის დარბევა ისე ადვილი ნუ გგონიათ: დიდი მხარეა და ამასთან ომებში გამოცდილ მეფე ლევანის დამარ-

ცხება ისე ადვილი არ არის. რამდენიმე სოფლის დარბევით და ხალხის დაწიოკებით არა გამოვარა. მხოლოდ ჯერ-ჯერობით ლევანს ძალა უნდა შეეცვა კვეციოთ. ამისათვის ჯერ საჭიროა ყველგან მხრიდან კავშირები გავხსნათ გურჯისტანისაკენ სალაშქროდ. შემდეგ ყოველ მხრიდან თავდასხმით და თარეშობით ისე შევაწუხებთ კახეთს, რომ მეფე თავის ქვეყნის კეთილ-დღეობისათვის იძულებული გახდება, არამც თუ დიდოეთს და იქ თავის რჯულის გავრცელებას თავი დაანებოს, არამედ ხარჯიც გვაძლიოს. ჩვენ წინ გველოდება თუშეთი, რომელიც დარაჯად უდგია გურჯისტანს და ერთი მისი კარები მას უჭირავს. მაშ ესე, აღფრთოვანებით დააბოლოვა ნუცალ ხანმა, — უნდა გავილაშქროთ თუშეთზე და დავამხოთ ეს კუთხე და მით შევლევოთ კახეთის კარები.

ხანის ბოლო სიტყვებზე ხალხიდან გამოვიდა ფრიალ მოხუცებული და წარსდგა ხანის წინ. სიბერისაგან წელში მთლად მოხრილიყო. შეყვითლებული გრძელი მისი ქაღარა წვერი ხავსივით გულის მკერდს მოჰფენოდა. სახე დაჰღმეკოდა, თვალებზე ნაიჭების რგოლები მოჰვლებოდა და დაჯაგრებული გრძელი წარბის ბალანი ფარავდა ღრმად ჩაცვივულ, უკვე სიცოცხლის ცეცხლ მიმქრალ მის თვალებს; ორივე ხელით ყავარჯენს ებჯინა, მაგრამ მაინც მთლად კანკალებდა. ეტყობოდა რომ, ერთი ფეხით უკვე სამარეში იდგა და დღეს თუ ხვალ უნდა გამწყდარიყო მისი სიცოცხლის ძაფი...

— ჩვენო, ნუგეშო, ჩვენო დიდო ბატონო, ნუცალ-ხანო, დაიწყა რამდენიმე სიჩუმის შემდეგ მოხუცმა, — თუშეთზე ვალაშქრება და მისი ალაგმვა დიად, რომ კარგი იქნებოდა. ჩვენ მათი ჯავრი გვჭირს... თუ ჩვენ ჩვენი ძალა არ ვაჩვენეთ, უფრო ვაკადნიერდებიან და აქაც აღარ მოგვასვენებენ... არავის არ ებობიან, არც არავისი ეშინიათ... თარეშობენ, როგორც მშვიერი მგლები და მოსაზღვრე ლეკებს და დიდოებს მოსვენებას არ აძლევენ... მოულოდნელად, გრიგალი ქარივით დაცემიან რომელიმე სოფელს, ჰხოცვენ, ჰჟლეტენ მცხოვრებლებს, სოფლებს ცეცხლს უკიდებენ და მთაში, რაც საქონელი დახვდებათ, თუშეთში გადაუღიან. მოსაზღვრე სოფელს არა სჯერდებიან და მთა-მთა ქარ-ბელაქანშიაც-კი ჩადიან სადავლოდ*)... — ქარ-ბელაქანამდინ თუშებს რა უნდა, მოხუცო, განცვიფრებით შენიშნა ხანმა, — სად თუშეთი და სად ქარ-ბელაქანი?

— როგორ არა, უბასუხა მოხუცმა ლეკმა, — მე თვითონ მინახავს და მქონია მათთან საქმე.

— ოცდა ხუთი წლის ქაბუკი ვიქნებოდი, უამბო, — როდესაც ბელად მოკუთის თარეშობაში

*) რომ თუშები სადავლოდ ქარ-ბელაქანშიაც ჩადიოდნენ, მოგვითხრობს თუშური ლექსი... „ქარის თავს დაჰკრეს მილარა, თუშთა დაიდგეს მთანიო; მთებს ჩამოითარეშებენ, წინ დამდგომ ვინა არიო“...

მივიღე მონაწილეობა. მოკუთი განთქმული ბელადი იყო იმ დროს ანწუხში. მის წინამძღოლობით ბევრჯერ დაგვირბევია ღამის წყვდიადში გურჯების სოფლები, ბევრი დავლა წამოგვიღია; ბევრი ღამაში ქალ-რძალი წამოგვისხავ ტყვედ... ნეტავ იმ დროს, ნადვლიანად ამოიოხრა აქ მოხუცმა და თავი ჩაჰკიდა; დუმილს მიეცა და კარგა ხანს იდგა ჩაფიქრებული... ზამთარი ილეოდა, განაგრძო შემდეგ ლეკმა, რა აიწია თავი და მიმოავლო თვალი მთელ, არე-მარეს, — თოვლი ხევ-ხუვებში ჩამოწვა და გაანთავისუფლა მთის კალთები. გავარდა ხმა ანწუხში, რომ თუშებმა დაარბიეს ჭარის მიდამოები და უთვალავ ნადვლით — ცხვარ-ძროხით მთა-მთა სათუშო ბილიკათ,*) თუშეთისაკენ მიდიანო. საჩქაროდ შევიყარენით ასიოდე კაცი და მოკუთის წინამძღოლობით გზა მოვუჭერით თუშებს ანწუხის ლელეში. არ შეგვეპოვნენ თუშები, არ გაწირეს ნადვლი. დავერიეთ ერთმანეთს, ატყდა ხმლის და ხანჯლის ტრიალი. მესამედი ვეღარ გადავრჩით. მოკუთი მოგვიკლეს. მეც რამდენიმე ალაგას დაჭრილი, გონება - მიხილილი გადავარდი ერთ ღრეში. როცა გონს მოვედი, ავიხედე, ღამის წყვდიადს დაეფარა არე-მარე და სრული სიჩუმე სუფევდა ჩემს მიდამო. აღარც თუშები იყვნენ და აღარც ცხვარი და ძროხა. შემდეგ გავიგე, რომ უვნებლივ გადასულიყვნენ თუშები ნადვლით თავიანთ ქვეყანაში...

მოხუცი ლეკი გაჩუმდა.

— კარგი, კარგი, მოხუცო, უთხრა ხანმა, — შევანანებთ თუშებს თავხედობას.

— რამდენი მეომარი გავა სალაშქროდ? ჰკითხა შემდეგ მურთაზს ხანმა.

— ორი ათასი კაცი ანდაქიდან უნდა მოვიდეს დღეს, მოახსენა მხედართ-მთავარმა, იმათთან ერთად ოცი ათასი მეომარი შესდგება.

— დიდოების მოლლების პირით ბრძანება გავგზავნე, სთქვა ნუცალმა, — რომ დიდოებიც შეიარაღდნენ სალაშქროდ. ხუშეთში უნდა მოიყარონ თავი. ასე რომ დიდოებთან ერთად ოცდა ათი ათასი კაცი შევალთ თუშეთში. თუშეთისათვის საკმარისიც არის ეს რიცხვი. ხვალ დილა-ადრიანად გავალთ და ისე სისწრაფით უნდა ვიაროთ, რომ მეოთხე დღეს მაინც ხუშეთში**) გავიდეთ.

— გაიყვანე ლაშქარი და ხუნზახს გარე მინდორში დააბანაკე, თავდარიგი მიეცი და შენ თვითონ სალამოზე მოდი ისევ ჩემთან... მისცა განკარგულება ნუცალმა და შევიდა სასახლეში.

*) თუშეთიდან ჭარ-ბელაქნამდინ მთა-მთა ბილიკი ჩადის. ამ ბილიკს „სათუშო ბილიკს“ უწოდებენ.

**) ხუშეთი თუშეთის მოსაზღვრე დიდოების სოფელია.

მურთაზმა გაიყვანა ლაშქარი ხუნზახიდან და დააბანაკა ერთ ფართო გაშლილ ვაკეზე. იწურებოდა, როდესაც მეომრების ყურს მხედრო სიმღერის ხმა. ხმა უფრო და უფრო უახლოვდებოდათ. რას ვერ იცნობდნენ ავარიელები იმ ხმას! ის ხმა იყო მათი თანამოძმეების — ანდაქოელების ხმა. არ გაიარა ბევრმა ხანმა. გამოჩნდნენ თვით ანდაქოელებიც მდიდარ იარაღში ჩამსხდარნი, დაოფლებულ ბედაურებზე, რომლებსაც ძლივს უჭერდნენ გაფიცებულ თავებს მათი პატრონები. წინ მიუძღოდათ თეთრ ცხენზე ამყად, ჭალარა-შერეული ბევრ ომებში გაწირვნილი და გამოჟეკილი ბელადი აბდულა. ლაღად დაფრიალებდა წინა რაზმის თავზე სამხედრო დროშა. აღტაცებით მოეგებნენ ავარიელები ანდაქოელებს, რომლებმაც, მიუახლოვდნენ ბანაკს თუ არა, მჭეხარედ მიართვეს სალამი მხედართ-მთავარ მურთაზს. მყისვე ჩამოხტნენ ცხენებიდან, ცხენები გაიყვანეს საძოვრად და თვით დაბანაკდნენ იქვე ავარიელების ახლო.

ივ. ბუქურაული.

(გაგრძელება შემდეგ)

წერილი რედაქციის მიძღოთ.

—:—

ბ. რედაქციორო!

გთხოვთ, ამ მცირე შენიშვნას ადგილი მისცეთ.

ბ. ალბანელმა „ერის“ უკანასკნელ ნომერში დაამთავრა თავისი საინტერესო წერილი მთის შესახებ. მაგრამ რამდენადაც წერილი საინტერესოა თავის შინაარსით, იმდენად მოულოდნელად და უმართებულოდ მომეჩვენა ბ. ალბანელის გამოლაშქრება ჩემდა წინააღმდეგ. იგი ამბობს, რომ მე მაყვალას დაცვის დროს ვითომდა მომიყვანია სამი საბუთი.

ერთი: — „ბასტილია“. „ბასტილია“ საბუთი არ იყო და არ არის; ეს იყო მხოლოდ შედარება: ოჯახი, სადაც არ არის ცოლ-ქმრის შორის ნდობა და პატივის-ცემა, სადაც მეფობს მხოლოდ ძალდატანება, ასეთი ოჯახი მე შევადარე საპრობილეს, რომელიც უნდა დაინგრეს, როგორც ბასტილია... ამიტომ ბ. ალბანელის ირონია როგორღაც უგემური გამოდის.

მეორე: „ეკლესიის გავლენა მთიელზედ—დამცველის ფანტაზია“.

ეს შენიშვნა სამართლიანი იქნებოდა, მხოლოდ ერთი სულ პატარა პირობით კი: რომ **რამე** მეთქვას ეკლესიის გავლენის შესახებ!.. სჩანს ბ. ალბანელმა რაღაც გაიგონა—გაიგონა სიტყვები: მღვდელი, ეკლესია, სანთელი,—მაგრამ ვერ გაუგონია, ან ვერ მიმხვდა, თუ რისთვის იყო ეს სიტყვები თქმული. მე ვიყავი დამცველი. დამცველის სიტყვა უმთავრესს თავის მუხლებში დამოკიდებულია ბრალმდებლის სიტყვაზე. თუ დაცვა გინდა—უნდა დაარღვიო ბრალდება. ბრალმდებელმა კი მაყვალას შესახებ წარმოსთქვა ასეთი აზრი: „რად გათხოვდა მაყვალაო? ყოველთვის შეეძლო უარი ეთქვა გათხოვებაზე და თუ კი მისთხოვდა გელას, ვალდებული იყო ერთგული ყოფილიყო მისიო“. ეს ბრალდებითი მუხლი ჩემმა თანადამცველმა, ბ. გომართელმა, თავის მშვენიერ სიტყვაში უყურადღებოდ დასტოვა. ამიტომ დავისახე ჩემ მოვალეობად, პასუხი გამეცა. გავეცე კიდევ.

როდის არის გასათხოვარი ქალი თავისუფალი ყოველ ბრალდებისაგან? ჩემის აზრით მხოლოდ ჯვარისწერის დროს, როცა იგი სდგას მღვდლის წინა, თავის საქმროს გვერდით, ისეთ საკრებულო ადგილში, სადაც აღკრძალულია, სადაც შეუძლებელია ყოველი ძალ-დატანება, ე. ი. ეკლესიაში. მაშინ მღვდელი ეკითხება ხოლმე ქალსა: თავის სურვილით სთხოვდება იგი, თუ არა? მაშინ ქალს შეუძლია სთქვას „არა“—და ჩაიშლება ყოველი ქორწინება. მაყვალას ალბად ეს არ უთქვამს—**რადა?** აი ეს საკითხი სთხოვლობდა ახსნას. მეც ავხსენი, როგორც შემეძლო. მე დავინახე, რომ ჯვარის-წერა ისეთი მომენტია ახალგაზრდა ქალის ცხოვრებაში, რომ ფსიხოლოგიურად შეუძლებელია მაშინ ქალმა შეგნებულად განსაზღვროს და გაითვალისწინოს თავისი უფლებები მდგომარეობა; აქ იმაზე გავლენა

აქვს ყველაფერს—მღვდელს, სანთელს, ხალხს, ლოცვას, ეკლესიას... ეკლესიას, ისე კი არა, როგორც რელიგიურს დაწესებულებას; ლოცვას, ისე კი არა, როგორც განსაზღვრულს შინაარსს. ეკლესიის მაგივრად შეიძლება უბრალო გამოქვამული იყოს კლდეში, ლოცვის მაგივრად შეიძლება მხოლოდ გაურკვეველი დუღუნი ისმოდეს დიაკვნისა... ეს სულ ერთია. საქმე იმაშია, რომ ქალი ჰგონობს და არ შეიძლება არა ჰგონობდეს, რომ რაღაც საშინელი და არაჩვეულებრივი ჰხდება იმის ცხოვრებაში, რომ იგი სდგას რაღაც უფსკრულის პირად, რომ რაღაც შიში იშლება გულში და საკვირველად აცახცახებს და ახტუნებს ძარღვებს მკერდში და მკლავებში... იწყება ახალი ხანა მისი ცხოვრებისა... ამისთანა წამს ქალი ვერ იტყვის ვერაფერს, და თუ ამბობს „ჰოს“, ხშირად მხოლოდ შეუგნებლად, ავტომატიურად.

მესამე: „რუსის კანონით არ უნდა ვეძბედეთ მაყვალას მოქმედების ახსნასო“. ეს მართალია, მაგრამ სამწუხაროდ, მე ამის შესახებ არაფერი არ მითქვამს. ვამბობდი მხოლოდ იმას, თუ რა უბედურებას წარმოადგენს ძალ-მომრეობითი გადალახვა ერის უფლებრივ ცნობიერებისა. თემმა განაქორწინა მაყვალას და გელას შეუღლება. მიუხედავად ამისა რუსის ადგილობრივმა მართებლობამ განქორწინებული ცოლი ძალით დაუბრუნა მისს ქმარს. რა არის ეს, თუ არა უფლებრივ ცნობიერების გადალახვა და აოხრება?!

ამ ადგილებიდან სჩანს, რომ ბ. ალბანელს ერთი აზრიც დამცველისა რიგიანად ვერ გაუგია, ან სურვილი არ ჰქონია გაეგო. უკაცრავად, მაგრამ კარგი ორატორი რომ ვიყო, გავკადნიერდებოდი და ვიტყოდი: კარგ მთქმელს, კარგი **გამგონეც** უნდაო..

გ. გვაზავა.

რედაქტორ-გამომცემელი: **პეტრე სურგულაძე.**

